

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК ИНСТИТУТИ**

**ДЕМОКРАТИК БОЗОР ИСЛОҲОТЛАРИ ВА
ИҚТИСОДИЁТНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШНИ
ЯНАДА ЧУҚУРЛАШТИРИШ**

(Ўқув-услубий мажмуа)

**Тошкент
«Адолат»
2011**

УДК: 323.(575.1)(07)

ББК 65.422

Д37

Д37

Демократик бозор ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш: – Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги Тошкент Давлат юридик институти. – Т.: «Адолат», 2011 й. – 72 б.

ISBN 978-9943-394-18-6

УДК: 323.(575.1)(07)

ББК 65.422

Тузувчилар: ю.ф.д., проф. Д.М.Караходжаева,
ю.ф.н. доц. Н.Ф.Имомов.

Такризчилар: ю.ф.д. Б.Н.Тошев
ю.ф.д. Р.Д.Рўзиев

Ушбу ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” номли маърузаси асосида тайёрланган. Унда хусусий мулкчилик ва хусусий мулк ҳуқуқи дахл-сизлигининг ҳуқуқий асослари, тadbиркорлик фаолияти соҳасини ҳуқуқий тартибга солиш тизимини либераллаштириш, акциядорлик жамиятлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари, монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобатнинг ҳуқуқий тартибга солиниши, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисидаги қонунчилик мазмуни, мамлакатда демократик бозор ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш зарурияти ва аҳамияти тушунарли тарзда, таҳлилий материаллар асосида баён этилади.

Мазкур ўқув-услубий мажмуадан олий ўқув юртлари талабалари, ўқитувчилар, илмий ходимлар, аспирант ва тадқиқотчилар, шунингдек ўрта-махсус касб-хунар таълим муассасалари, ўрта мактаб ўқувчилари ҳамда кенг китобхонлар фойдаланишлари мумкин.

Ў $\frac{1201000000 - 021}{(04) - 2011} - 2011$

ISBN-978-9943-394-18-6

© Д.М.Караходжаева, Н.Ф.Имомов.

© Тошкент Давлат юридик институти, 2011 йил.

© Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги «Адолат» нашриёти, 2011 йил.

К И Р И Ш

Республикамиз муътақиллигининг дастлабки кунлариданок бозор муносабатларини жорий этиш мамлакат иқтисодий ривожланишининг асосий ва бош йўналиши қилиб белгиланган эди. Шу маънода Ўзбекистонда бозор ислохотларини амалга ошириш ва бунда хусусий мулкни ҳуқуқий жиҳатдан муҳофазалаш, тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий асосларини белгилаш борасида кўплаб ишлар амалга оширилди.

Бугунги кунда ҳам иқтисодиёт ва ишлаб чиқаришда хусусий сектор улушини янада орттириш, хусусий мулкдорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва хусусий мулк дахлсизлигини ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш, тадбиркорлик фаолиятига бюрократик аралашувларни камайтириш, монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобатни ривожлантиришнинг ҳуқуқий таъсир чораларини ишлаб чиқиш, акциядорлик жамиятларининг ташкилий бошқарув тизимини такомиллаштиришнинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг ҳуқуқий тартибга солиш изчиллигини ошириш масалаларини тўғри англаб олиш муҳимдир.

Президент маърузасида асослаб берилган хусусий мулкнинг дахлсизлиги ва мулкдор ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш, тадбиркорлик фаолияти соҳасида руҳсат бериш тартиб-қоидаларини қонунчилик даражасида белгилаш, кичик бизнесни ривожлантириш, бизнес янги шакли бўлган оилавий бизнеснинг ҳуқуқий асосларини ўрнатиш, ишлаб чиқаришда ва тадбиркорлик фаолиятида алоҳида ўрин тутадиган акциядорлик жамиятини бошқаришнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, монополияга қарши кураш ва рақобатнинг ҳуқуқий механизмларини ўрнатиш, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнларининг қонунчилик базасини янада ривожлантиришни талабаларга содда ва тушунарли тарзда етказиш лозим.

Президентимиз нутқининг маъно-мазмуни, унда баён этилган долзарб муаммо ва масалалар, уларни ҳал этиш борасида белгилаб берилган амалий фаолият йўналишлари мамлакатимизда фуқароларни ахборот билан таъминлаш борасида оммавий ахборот воситаларининг роли ва аҳамияти ва уларни эркинлаштириш ва ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади.

ДЕМОКРАТИК БОЗОР ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИҚТИСОДИЁТНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШНИ ЯНАДА ЧУҚУРЛАШТИРИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ ВА АҲАМИЯТИ

Ўзбекистон мустақиллигининг дастлабки даврлариданоқ иқтисодий муносабатларни тартибга солишга қаратилган янги қонунчилик базасини яратишга алоҳида эътибор қаратилди. Бунда мавжуд маъмурий-буйруқбозлик тизимига барҳам бериш ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг ҳуқуқий асосларини яратиш борасида бир қатор қонун ҳужжатлари қабул қилинди ва ушбу ҳуқуқий асосларга таянган ҳолда бозор иқтисодиётининг асосий қонуниятларини жорий қилишга кенг эътибор берилди.

1991-2000 йиллар оралиғида қабул қилинган қонунларда мамлакатда мулкӣ ислоҳотларни амалга ошириш, хусусий мулкчиликни жорий этиш, хусусий мулкдорлар синфини шакллантириш, ишлаб чиқаришдаги ва ялпи миллий маҳсулотдаги хусусий сектор улушининг ошиши, мамлакат иқтисодиётига чет эл инвестицияларининг киритилиши, банк ва молия муассасалари фаолиятининг ҳуқуқий асосларини яратиш асосий вазифа қилиб белгиланган эди.

Шу билан бирга, мамлакат иқтисодиёти учун муҳим аҳамиятга эга бўлган кодификациялашган қонун ҳужжатлари: Фуқаролик, Ер, Солиқ ва Божхона кодексларининг қабул қилиниши ҳамда уларда мулкчилик ва хусусий мулкнинг ҳуқуқий асослари, уларнинг энг асосий қонунӣ қафолатлари белгиланганлиги ҳам мамлакатда бозор муносабатлари қарор топишида катта аҳамиятга эга бўлган воқеликлардан бири бўлди. Хусусан, 1997 йил 1 мартдан амалга киритилган Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси мулкӣ ҳуқуқлар билан боғлиқ бўлган масалаларни янгича ҳал қилди.

Шу борада қабул қилинган ўта муҳим қонун ва норматив ҳужжатлар каторида Фуқаролик, Ер, Солиқ ва Божхона кодекслари, "Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида", "Банклар ва банк фаолияти тўғрисида", "Чет эл инвестициялари тўғрисида", "Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг қафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида"ги қонунларни қайд этиш мумкин.

Ислом Каримов

Унда:

хилма-хил фуқаролик-ҳуқуқий битимлар тузишда кенг эркинлик ва имкониятлар берилганлиги;

фуқароларнинг тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишини кенг тартибга солиш;

фуқароларнинг ҳуқуқ лаёқати кенгайтирилганлиги, улар ёлланма меҳнатдан фойдаланиш, хусусий мулкка, жумладан, хусусий корхоналарга эга бўлиши, мулк шаклларининг тенглиги ва унинг ҳимояси кафолатланганлиги;

фуқаролик-ҳуқуқий муносабат субъекти бўлган юридик шахсларга ўз фаолиятларини амалга оширишда, хўжалик ишларини юритишда кенг имкониятлар берилганлигини таъкидлаб ўтиш жоиз.

Ислохотларнинг кейинги босқичида “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги, “Хусусий корхона тўғрисида”ги, “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги, “Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида”ги, “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги Қонунлар, янги таҳрирдаги Солиқ кодекси ва иқтисодиётни ислох қилиш бўйича **умумий ҳисобда 400 дан зиёд қонун ҳужжатлари ишлаб чиқилиб, қабул қилинди ва жорий этилди.** Уларнинг барчаси иқтисодиётимизни янада либераллаштириш ва модернизация қилишда нафақат мустаҳкам ҳуқуқий асос, балки амалга оширилаётган бозор ислохотлари ортга қайтмаслигининг кафолати бўлиб хизмат қилмоқда.

Дарҳақиқат, Ўзбекистон иқтисодий ислохотларининг кейинги босқичида қабул қилинган қонун ҳужжатларида хусусий мулкка асосланган тадбиркорлик фаолиятини юритишнинг ҳуқуқий асосларини яратиш ва тадбиркорлик муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишга алоҳида эътибор қаратилди. Шунингдек, тадбиркорлик фаолияти субъектларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган қонуний кафолатларнинг белгиланиши, тадбиркорлик субъектлари бўлган хусусий корхона, фермер хўжаликлари ва шу каби бошқа субъектлар ҳуқуқий мақомининг аниқланиши мамлакат иқтисодиётида хусусий сектор улушининг ортишига замин яратди.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 207-моддасига асосан хусусий мулк ҳуқуқи шахснинг қонун ҳужжат-

ларига мувофиқ тарзда қўлга киритган мол-мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш ҳуқуқидир. Яъни, у мерос тариқасида, ишлаб чиқаришда ўз меҳнати билан шахсан иштирок этиш, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш, битимлар тузиш, ёлланма меҳнатдан фойдаланиш тартибида ҳамда қонунда тақиқлаб қўйилмаган бошқа асосларда қўлга киритилган мулк ҳуқуқидир.

Хусусий мулк ҳуқуқи билан боғлиқ муҳим қоида шуки, хусусий мулк бўлган мол-мулк миқдор ва қиймат жиҳатидан чекланмайди. Бу қоида мустақил давлатимизда мулк муносабатларини тартибга солиш борасидаги ислохотларнинг “инкилобий” нормаларидан биридир.

Хусусий мулк ҳуқуқининг субъектлари фуқаролар, хўжалик ширкатлари ва жамиятлари, кооперативлар, жамоат бирлашмалари, жамоат фондлари ва давлатга қарашли бўлмаган бошқа юридик шахслардир (ФК, 208-модда).

Хусусий мулк ҳуқуқи субъектлари турли-туман ва кенг доирада бўлса ҳам уларни бирлаштирувчи белги мулкнинг вужудга келиши, ундан фойдаланиш, бошқариш, тасарруф этиш, унинг натижаларидан баҳраманд бўлишда жисмоний шахснинг у ёки бу даражада иштирок этиши, иштирок этганида ҳам оммавий мулкдаги каби фуқаро ёки махсус ваколатли мансабдор шахс сифатида эмас, балки мулкдор шахс сифатида иштирок этишидир. Бундай иштирок этиш бевосита (масалан, фуқароларга тегишли мол-мулк бўйича мулкдор ваколатларини амалга оширишда) ёки билвосита (масалан, юридик шахснинг таъсис этувчиси ёки юридик шахс мол-мулкдан баҳраманд бўлувчи субъект сифатидаги ҳуқуқларни амалга оширишда) намоён бўлади. Ҳар иккала кўринишда ҳам жисмоний шахсга маълум мулк ҳуқуқлар тегишли бўлади ва у бу ҳуқуқларни ўзига хос тарзда рўёбга чиқаради.

Фуқаролик кодексининг 209-моддасига асосан хусусий мулкнинг объектлари доираси ҳам чекланмайди. Қонун билан ман этилган айрим ашёлардан ташқари ҳар қандай мол-мулк хусусий мулк бўлиши мумкин.

Хусусий мулк ҳуқуқи фуқаролар ва нодавлат юридик шахслар мулки кўринишида учрайди. Фуқаролик кодексининг 208-моддаси

мазмунидан келиб чиқиб, мулкдор хусусий мулк объектларига нисбатан қўйидаги ваколатларга эга, деб айтиш мумкин:

- жисмоний шахслар (Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари, бошқа давлатларнинг фуқаролари, шунингдек фуқаролиги бўлмаган шахслар);

- иодавлат тижоратчи юридик шахслар (хусусий корхоналар, хўжалик жамиятлари ва ширкатлари);

- кооперативлар (ишлаб чиқариш ва матлубот кооперативлари);

- жамоат бирлашмалари ва жамоат фондлари;

давлатга қаршли бўлмаган бошқа юридик шахслар.

Хусусий мулк субъектлари нафақат мамлакатимиз, балки хорижий давлатларга тегишли шахслар бўлиши мумкин.

Қонунда мулкдор ўз манфаатини кўзлаб ваколатларини амалга ошириши умумий асос сифатида белгиланган. Бу хусусий мулк ва оммавий мулк субъектлари учун бир хилда бўла олмайди. Агарда оммавий мулк ҳуқуқи субъектининг “ўз манфаатлари” мазмуни аниқроқ бўлса, хусусий мулк ҳуқуқи субъектининг “ўз манфаатлари” муайян шарт-шароит ва вазиятлар билан боғлиқ. Яъни, хусусий мулк эгаси мулккий ҳуқуқларини амалга оширишда эҳтиёж доирасидан келиб чиққан ҳолда ўз манфаатини ифода этади. Мулккий ҳуқуқни амалга ошириш хусусий мулкдор томонидан хоҳлаган вақтда, ўзгаларнинг рухсатисиз ўзгартирилиши мумкин. Шу сабабли ҳам мулкдорнинг “ўз манфаати” оммавий мулк субъектидан кўра хусусий мулк субъектига кўпроқ қаратилган ва аниқроқ мазмун касб этади, деб айтиш мумкин.

Фақатгина мулкка нисбатан ўз “манфаати”ни ифода этишида хусусий мулк эгаларининг кимлигига эътибор қаратилади. Хусусий мулкдорлар ваколатлари (мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқи)ни амалга ошириш бир хил эмас. Хусусий мулк субъектларида бу жараён турлича кузатилади. Фуқаролар мулккий ҳуқуқларини амалга оширишда ўз иродасини намоён этса (мулк икки ёки ундан ортиқ шахсларга биргаликдаги умумий мулк асосида тегишли бўлган ҳоллар бундан мустасно), юридик шахсларда мулккий ироданинг намоён бўлиши унинг органлари ваколат доирасида қарор қабул қилиши орқали юз беради.

Фуқаро мулки хусусий мулкнинг ўзига хос кўриниши бўлиб, мулкнинг бошқа турларига нисбатан қуйидаги афзалликларга эга:

1. Мулкдор ҳар доим конкрет шахс бўлади;

2. Мулкдор мулкка бошқаларга нисбатан яқин бўлади, шу сабабли ҳам унга таъсир қилишда қатор устунликларга эга;

3. Бинобарин, бундай мол-мулк ташмачилик, ўғирлик, хўжасизликнинг қурбони бўлиш эҳтимолидан узоқдир.

Бошқача айтганда, хусусий мулкнинг бу турини фуқароларга яқка тартибда тегишли бўлган мол-мулк маъносида тушуниш мумкин. Бу мулкнинг энг асосий белгилари мол-мулкка нисбатан мулкдор яқка шахс, яъни, фуқаро эканлиги ва у мол-мулкка нисбатан ўз ҳуқуқларини хусусий тарзда амалга оширишга ҳақли эканлигидир. Хусусий тарзда амалга ошириш дейилганда, мулк соҳиби бўлган шахснинг бошқа ҳар қандай шахслардан рухсат олмай, ўз хоҳишига кўра мулккий ҳуқуқларни эътироф этиш, ёлланма меҳнатни қўллаш асосида фойда олиш мақсадини кўзлаб ишлаб чиқариш воситаларига, корхоналарга эгалик қилиш имкониятлари тушунилади. Айни вақтда хусусий мулк ҳуқуқини фуқароларнинг ўзига яқка тартибда тегишли мол-мулкка нисбатан эрки ва иродасини амалга оширишда мутлақ хоҳишни рўёбга чиқариш маъносида тушунмаслик лозим. Хусусий мулк эгаси ўз ҳуқуқларини амалга оширишда атроф-муҳитга зарар етказмаслиги ва бошқа шахсларнинг манфаатларини бузмаслиги лозим. Юқорида таъкидланганидек, барча мулк турлари ичида фақат фуқаролар мулкида мулкдор ўз мулкига энг яқин турадиган шахсдир. Қачонки, мулкдор аниқ ва муайян бўлса, ўз мол-мулкига бевосита тез ва осон таъсир кўрсатишга, назорат қилишига имкон туғилади, бундай мол-мулк эса хўжасиз қолмайди. Аксинча, мулкдорнинг доимий назорати, бошқаруви, ғамхўрлиги остида кўпайиб, ривожланиб боради. Фуқаролар мулки сифатидаги бундай хусусий мулк бозор муносабатлари тизимида тадбиркорлик фаолиятининг моддий негизи мўл-кўлчилик ва фаровонлик манбаи сифатида ўзига хос мавқега эга бўлади. Шу билан бирга, мулкдорнинг ўз мулкига яқин туриши, бозор иқтисодиёти шароитида ўзгариб турувчи талаб ва таклифга тез мослашиш имконини беради.

Фуқароларнинг хусусий мулк ҳуқуқи яқка фуқарога ҳам, икки ёки ундан ортиқ фуқарога ҳам тегишли бўлиши мумкин.

Бу ҳолатда агар мулк бир неча фуқарога тегишли бўлса, унда яхлит мулкка нисбатан мулкӣ ваколатларни амалга оширишда бошқа мулкдор билан “ҳисоблашиш” лозим бўлади, яъни бошқа мулкдорнинг хоши-иродаси ҳам эътиборга олиниши талаб этилади.

Хусусий мулк ҳуқуқининг иккинчи кўриниши – нодавлат юридик шахсларнинг мулк ҳуқуқидир.

Нодавлат, яъни давлатга қарашли бўлмаган юридик шахслар мулкнинг иқтисодий мазмуни ташкилий жиҳатдан уюшган кишилар гуруҳига моддий неъматларнинг тегишли эканлигида ифодаланади.

Юридик шахслар мулкида умумий мулкдаги каби кўп субъектлик эмас, балки бир субъектлик ҳолати назарда тутилади. Юридик шахслар мулкнинг қўйидаги турлари мавжуд: а) маҳалла мулки; б) кооператив мулк; в) жамоа корхоналарининг мулки; г) ижара корхонасининг мулки; д) хусусий корхоналар мулки; е) хўжалик ширкати ва жамияти мулки; з) жамоат бирлашмаларининг мулки; и) диний ташкилотларнинг мулки.

Хусусий мулк ҳуқуқини субъектив фуқаролик ҳуқуқи сифатида ҳимоя қилиш чоралари мамлакатимиз қонунчилигида белгиланган бўлиб, мазкур чораларнинг устувор асоси Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг тегишли нормаларида ўз ифодасини топган. Хусусан, Конституциянинг 36-моддасида ҳар бир шахс мулкдор бўлишга ҳақли эканлиги белгиланганлиги хусусий мулкка эга бўлишнинг қонуний асоси ва қафолатининг дебочасидир. Мазкур норма шахснинг муайян моддий неъмат ва ашёга нисбатан хўжалик ҳукмронлигини қўлга киритишда қонуний ҳаракатларига ҳар қандай тўсқинликни рад этишни назарда тутади. Шу билан бирга, ҳар бир шахснинг мулкдор бўлишга ҳақлилиги, унинг шу мақсадни кўзлаб амалга оширадиган ҳаракатларини чеклаш ёки уни бу ҳаракатларни амалга ошириш ҳуқуқидан маҳрум қилишни тақиқловчи қонуний чора ҳисобланади. Шахснинг мулкдор бўлишга ҳақлилиги фуқаролар ва юридик шахслар мулкӣ ваколатларини амалга оширишни тақозо этади. Зеро, бундай имконият (ҳар бир шахснинг мулкдор бўлишга ҳақлилиги) шахснинг ўз фуқаролик ҳуқуқларини нормал ва бузилишларсиз амалга оширишини таъминлашга қаратилган чора ҳамдир.

Мулкдор бўлиш имкониятининг қонуний мустақкамланганлиги субъектив фуқаролик ҳуқуқи ҳисобланган хусусий мулкни ҳимоя қилишнинг дастлабки қафолатидир. Хусусий мулк эгаси ҳар доим Конституциянинг 36-моддасига таяниб, ўз мол-мулкини ҳар қандай бузилишлардан ҳимоя қилишга ҳақли.

Мамлакатимиз Асосий қонунининг 53-моддасига мувофиқ, хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир. Мулкдор фақат қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибдагина мулкдан маҳрум этилиши мумкин.

Хусусий мулкка нисбатан белгиланган “дахлсизлик ва давлат ҳимоясида бўлишлик” хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш чоралари орасида ўзига хос ўринга эга. Биринчи навбатда, “дахлсизлик” деганда, шахснинг ўзига ёки муайян ҳуқуқларига нисбатан қонунга зид бўлган хатти-ҳаракатлар билан у ёки бу даражада таъсир ўтказишни тақиқловчи қонуний чоралар мажмуи назарда тугилади. Иккинчидан, “дахлсизлик” – ҳуқуқ субъектига тегишли ва унинг ваколатлари остида ҳамда хўжалик ҳукмронлигидаги объектнинг ҳар қандай ҳуқуқбузарликлардан холи бўлиши қонун билан таъминланганлигини ҳам англатади. Конституциянинг 53-моддасида белгиланган хусусий мулкнинг дахлсизлиги ҳам, мулкдорга тегишли бўлган мол-мулкка нисбатан ҳуқуқларнинг ҳар қандай бузилиши ва у билан боғлиқ манфаатларга ҳар қандай путур етказилишининг тақиқланишини ҳамда хусусий мулк ҳуқуқи, у кимга тегишли бўлишидан қатъи назар, фақатгина қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллардагина бекор қилиниши мумкинлиги қондаси ҳам хусусий мулк дахлсизлигининг мазмунини ифодалайди. Шу сабабли “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг қафолатлари тўғрисида”ги Қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш зарурлиги Президент томонидан алоҳида таъкидлаб ўтилди.

Биринчи навбатда, хусусий мулкнинг ҳуқуқ ва ҳимоясини мустақкамлашимиз, ҳар қайси хусусий мулкдор қонуний йўл билан қўлга киритган ёки яратган ўз мулкнинг дахлсизлигига асло шубҳа қилмаслигини таъминлайдиган ишончли қафолатлар тизимини яратишимиз зарур. Ҳар бир тадбиркор аввало шуни аниқ-равшан билиб олиши керакки, давлат хусусий мулкдор ҳуқуқларининг ҳимоячисидир.

Ислом Қаримов

Сўнги даврларда тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби анча содда-лаштирилди. Бу борадаги бюрократик тўсиқлар бартараф этилди.

Республикамизда мустақиллик йилларида иқтисодиётни ривожлантиришга оид бир қатор ҳуқуқий ислоҳотлар, жумладан,

тадбиркорлик фаолиятини шакллантириш ва ривожлантириш борасида алоҳида вазифалар амалга оширилди. Чунки бозор иқтисодиётини тадбиркорлик фаолиятини ривожлантирмасдан туриб тўла шакллантириб бўлмайди. Ҳозирги кунда ишлаб чиқаришда ҳамда хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам тадбиркорлик фаолиятининг ўрни жуда каттадир. Шунинг учун ҳам республикамизнинг бош сиёсати дастлабки йиллардаёқ тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш ва уларга шарт-шароит яратиш беришга қаратилди. Республикамизда ҳозирги кунда тадбиркорлик субъектларининг ташкил топиши ва уларга шарт-шароит яратиш ҳамда уларнинг ҳуқуқларини кафолатловчи тўла ҳуқуқий асос ўз ифодасини топган, деб айтсак муболаға бўлмайди. Жумладан, Ўзбекистон Республикасида тадбиркорлик фаолиятини эркин амалга ошириш, уларнинг ташаббускорлигини қўллаб-қувватлаш ва таваккалчилик натижасида келиб чиқадиган зарарларнинг ўрнини қоплашни кафолатлаш мақсадида 2000 йил 25 майда қабул қилинган “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрирдаги Қонунида тадбиркорлик субъектларининг эркин фаолият юритишлари тўла кафолатлаб қўйилди. Бошқа қонунларда ҳам бевосита тадбиркорлик фаолиятига кенг имконият яратиш алоҳида эътиборга олинди. Масалан, “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида”ги Қонун тадбиркорларнинг шартномавий муносабатларини ҳимоя қилишга қаратилган бўлса, “Хўжалик юритувчи субъектларни давлат томонидан назорат қилишни тартибга солиш тўғрисида”ги Қонун уларни назорат қилувчи идоралар томонидан ноқонуний текширишларнинг

Бошқарув тизимини такомиллаштириш, ортиқча бюрократик тўсиқларни бартараф этиш мақсадида “Тадбиркорлик фаолияти соҳасида руҳсат бериш тартиб-қоидалари тўғрисида”ги Қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Ислом Каримов

олдини олишга қаратилган. Тадбиркорлик субъектларида текширишларни янада қисқартириш мақсадида 2005 йил 5 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини текширишни янада қисқартириш ва унинг тизimini такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 366-сонли Фармони қабул қилиниб, ушбу фармонга кўра, кичик корхоналар, микрофирмалар ва фермер хўжалиklarини режавий текшириш муддатлари ҳар тўрт йилда бир марта, бошқа тадбиркорлик субъектларини текшириш муддатлари эса, ҳар уч йилда бир марта амалга оширилиши белгилаб берилди. Янги ташкил этилган фермер хўжалиklarини режавий текшириш жадвалига улар рўйхатга олингандан бошлаб икки йилдан сўнг киритилиши ҳамда солиқларни тўлаш бўйича имтиёзлар белгиланиши янги ташкил этилган тадбиркорлик субъектларига ўзларини иктисодий жihatдан ўнглаб олишлари учун кенг имконият яратди.

Шу билан бир қаторда, турли мулкчилик шаклига асосланган тадбиркорлик субъектларининг молиявий аҳволини холисона баҳоловчи аудиторлик фаолиятининг ташкил этилишига ҳамда иктисодиётнинг эркинлаштирилиши ва ислохотларнинг чуқурлаштирилиши натижасида тадбиркорлик фаолиятининг самарадорлигини ошириш, аудиторлик текширувидан ўтказиш, шунингдек ҳисобкитобни яхшилаш мақсадида уларга маслаҳат, йўл-йўриқ, ҳуқуқий ва бошқа турдаги ёрдам кўрсатадиган малакали хизматнинг янги шакли – аудиторлик фаолиятига эҳтиёж сезилди. Зеро, Президентимиз И.А. Каримов таъкидлаганидек, “...тадбиркорлар манфаатини химоя қилишда аудиторлик фаолиятининг мавқеини янада ошириш керак” Бундай фаолиятнинг асосий вазифаси, биринчи навбатда, корхона молия-хўжалик фаолиятини назорат қилиб турадиган бухгалтерлик ҳисоби тизими, фаолият натижаларини баҳолайдиган жорий ва йиллик ҳисоботларнинг қонунийлигини тасдиқлашдан иборатдир. Ушбу меъёрий ҳужжатларнинг қабул қилиниши республикамиздаги тадбиркорлик субъектларининг молия-хўжалик фаолиятини мустақил таҳлил қилиш ва бу фаолият давомида йўл қўйилган камчиликларни келгуси текширувга қадар аудиторларнинг профессионал хизматларидан фойдаланган ҳолда тўғри йўлга қўйиш имкониятини яратиб берди.

Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни 15-моддасида тадбиркорлик фаолияти субъектларини кредитлаш ва суғурта қилиш ҳуқуқи кафолатланиб, тадбиркорлик фаолияти субъектига кредит берилаётганда суғурта ташкилотларининг кафил бўлишлари белгиланган. Тадбиркорлик субъекти кредит шартномалари бўйича мажбуриятларни таъминлаш тариқасида ўз мол-мулкидан, шу жумладан, ашёлари ва мулкый ҳуқуқларидан, шунингдек ўзи олган кредитни тўлай олмаслик хавфи суғуртаси тўғрисидаги суғурта полисидан фойдаланиши мумкин.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексида тадбиркорлик фаолияти бевосита таваккалчилик асосида амалга ошириладиган фаолият бўлганлиги сабабли таваккалчилик асосида амалга оширган фаолиятлар натижасида кўрилган зарарларни тезда бартараф этиш имконини бериш мақсадида тадбиркорлик хавфини суғурталаш каби нормалар ўз ифодасини топди. Тадбиркорлик хавфини суғурталаш нафақат ихтиёрий тарзда, балки тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари бузилишига олиб келиши мумкин бўлган ҳолларда тадбиркорлик фаолияти аввал суғурталаниб, кейин амалга оширилиши лозимлиги Ўзбекистон Республикаси Қонунларида мустаҳкамлаб қўйилди.

Эндиликда тадбиркорлик субъектларини вужудга келтириш давлат амалдорига унчалик боғлиқ эмас. Бирок тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш тартибини янада соддалаштириш имкониятлари ҳам мавжуд. Гап тадбиркорлик субъектлари вужудга келганлигини ариза бериш орқали расмийлаштириш тартиби тўғрисида кетмоқда. Бундай тартибда рўйхатга олувчи орган тадбиркорлик субъекти аризасини қабул қилиб, қайд этишга мажбур. Тадбиркорлик субъекти ўзининг вужудга келганлигини маълум қилади ва давлат идораси бунини маълумот учун қабул қилади. Албатта, бундай тартибга бирданига ўтиш қийин, дастлаб ҳунармандчилик, маиший хизмат, касаначилик тадбиркорлиги билан шуғулланувчи жисмоний шахсларни шундай тартибда қайд этишни тажриба қилиб кўриш лозим. Кейинчалик уни аста-секин мураккаб таркибли тижорат субъектларига нисбатан

ҳам жорий этиш мумкин. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 20 августдаги “Тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш учун рўйхатдан ўтказиш тартиботлари тизimini тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш тартиботларини такомиллаштирган бўлса-да, иқтисодийни либераллаштиришнинг бугунги кун талабларига жавоб бера олмайди. Бундан ташқари, тадбиркорлик субъектлари учун янада қулай шарт-шароитлар яратиш, қонун ҳужжатларини унификация қилиш, маъмурий сарф-харажатларни тобора камайтириш, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун рухсатнома турларини қисқартириш ва уларни бериш тартиб-қоидаларини соддалаштириш мақсадида 2005 йил 21 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик фаолияти юритиш учун рухсатнома турларини қисқартириш ва уларни бериш тартиб-қоидаларини соддалаштириш тўғрисида”ги Қарори қабул қилинган эди. Мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжат бўйича иқтисодийни эркинлаштириш борасида амалга оширилаётган ислохотлар жонланди. Тадбиркорлик субъектлари жойлардаги давлат бошқаруви ва давлат ҳокимияти органлари томонидан расмийлаштириладиган ва бериладиган рухсатномалар (қарорлар, келишув ва хулосалар)ни олиши зарур бўлган ҳаракатлар ҳамда фаолият турлари рўйхати фақат қонун ҳужжатлари билан тартибга солиниши белгиланди. Жойлардаги давлат бошқаруви ва давлат ҳокимияти органларининг тадбиркорлик субъектлари томонидан айрим ҳаракатларни бажариш ёки фаолиятни амалга ошириш учун рухсатномалар жорий этиш ва рухсатнома бериш тартиб-қоидаларини ўрнатиш мақсадида қарор қабул қилиши тақиқланди.

Иқтисодийни эркинлаштиришдан биринчи навбатда тадбиркорлар синфи манфаатдор. Шундай экан, тадбиркорлар мамлакатда эркинлаштириш тизими яратилиб, унинг жорий этилишини кутиб ўтириши мақсадга мувофиқ эмас. “Қарс икки қўлдан чиқади”, дейдилар. Бугунги кунда тадбиркорлар улар дунёқарашини ўз дастурида акс эттирувчи сиёсий партияга эга. Бу партия Қонунчилик палатасида етакчи мавқени эгаллайди. Тадбиркорлар қатлами ўз сиёсий партияси, Савдо-саноат палатаси ва бошқа

фуқаролик жамияти тузилмалари орқали иктисодиётни эркин-лаштиришнинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқишда ташаббус кўрсатмоғиши ва уни қонунларда мужассамлашга интилишлари лозим.

Энг аввало, тадбиркорларни бюрократик аппаратга камрок боғлиқ қилиб қўйиш керак. Рухсат бериш, текширишлар ўтказиш, назорат қилиш, мувофиқлаштириш, рўйхатдан ўтказиш ва шу каби тартиблар бюрократик аппаратнинг асосий қоидаларидир. Агар юқоридаги тартибларнинг энг зарури қолдирилса, бюрократик аппарат ўзбошимчалигидан тадбиркорларни ҳуқуқий ҳимоя қилиш, айниқса, суд орқали ҳимоя қилиш тизими йўлга қўйилса, тадбиркорларга янада қулай бўлар эди.

Шунинг учун Президент томонидан таклиф этилган “Тадбиркорлик фаолияти соҳасида рухсат бериш тартиб-қоидалари тўғрисида”ги Қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш ва унда тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун зарур бўлган рухсат бериш тартиб-қоидаларининг қатъий чекланган рўйхати ва турларини аниқ белгилаб қўйиш, қонунда назарда тутилмаган ортиқча рухсатнома ва рухсат бериш тартиб-қоидаларининг янги турлари киритилишини қонун билан кескин тақиқлаш зарур.

Қабул қилинадиган қонунда мазкур қоидаларнинг назарда тутилиши мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятининг ҳам сон, ҳам сифат жиҳатидан ўсишига, бу эса пировард натижада аҳолининг фаровонлиги ошишига хизмат қилади.

Президентимиз аҳолини аниқ йўналтирилган асосда ижтимоий қўллаб-қувватлаш, хусусий тадбиркорлик ва оилавий бизнесни ривожлантириш марказига айлантириш йўлида бошлаган ижобий ишларимизни изчил давом эттиришимиз ва янги босқичга кўтаришимиз даркорлигини алоҳида таъкидлайдиган.

Ўйлайманки, бугунги кунда кичик бизнес ва тадбиркорликни кенгайтириш учун бизнеснинг янги ташкилий-ҳуқуқий шакли сифатида оилавий бизнесни қонуний белгилаб қўйиш вақти келди.

Ислом Каримов

Бугунги кунда оилавий тадбиркорлик фаолияти Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 29 июлдаги “Оилавий тадбиркорликни ҳамда ҳунармандчилик фаолиятини

ривожлантириш ва кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 216-сонли Қарори ва “Оилавий тадбиркорликни ҳамда хунармандчилик фаолиятини амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Низом билан тартибга солинмоқда. Ушбу Низомда “Оилавий тадбиркорлик – эр-хотин томонидан уларга биргаликдаги умумий мулк ҳуқуқи билан тегишли бўлган уларнинг умумий мулки негизида амалга ошириладиган ҳамда эр-хотиннинг ва уларга ёрдам берувчи оила аъзоларининг шахсий меҳнатига асосланган, юридик шахс бўлмаган жисмоний шахсларнинг биргаликдаги тадбиркорлик фаолияти” эканлиги белгиланган. Шунингдек, Низомда оилавий тадбиркорлик ҳамда хунармандчилик фаолияти субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш, ҳисобга қўйиш ва рухсат берувчи ҳужжатларни расмийлаштириш, оилавий тадбиркорлик ҳамда хунармандчилик фаолиятини амалга ошириш хусусиятлари, оилавий тадбиркорликни ҳамда хунармандчилик фаолиятини қўллаб-қувватлаш каби масалалар ёритилган. Дарҳақиқат, оилавий тадбиркорлик ва оилавий хунармандчилик субъектларига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда имтиёзли микрокредитлар ажратиш тартиби ҳамда уларнинг фаолиятини моддий, маънавий қўллаб-қувватлашга қаратилган чора-тадбирларни қонунчиликда қатъий мустақамлаш лозим.

Мамлакатимиз бозор иқтисодиёти шароитига ўтиши билан барча соҳаларда туб ислохотлар олиб борилди. Бугунги кунга келиб, бу ислохотларни янада чуқурлаштиришга ҳамда такомиллаштиришга катта эътибор берилмоқда. Мустақил давлатимизда кенг қамровли ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилмоқда. Тадбиркорлик фаолиятида олиб борилаётган ҳуқуқий ислохотларда бунини яққол кўришимиз мумкин. Бу соҳада амалга оширилган ислохотлар натижасида тадбиркорлик фаолиятига кенг имкониятлар яратиб берилди. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунда биринчи мартаба тадбиркорлик фаолиятига ҳуқуқий жиҳатдан таъриф берилди. Унга асосан “Тадбиркорлик фаолияти (тадбиркорлик) – тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олиш-

га қаратилган ташаббускор фаолият”дир. Ушбу таъриф барча тадбиркорлик фаолияти билан доимий шуғулланувчи субъектларга берилган асосий ҳуқуқий таърифдир.

Ҳуқуқий жиҳатдан бугунги кунда кичик тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи субъектлар ҳам турли хил белгилар билан ажратилмоқда. Бунга яқка тартибдаги тадбиркорлик – юридик шахс ташкил этмаган ҳолда жисмоний шахс томонидан тадбиркорлик фаолиятининг амалга оширилишини мисол қилиб келтириш мумкин. Бунда яқка тартибдаги тадбиркорлик яқка тартибдаги тадбиркор томонидан ходимларни ёллаш ҳуқуқисиз, мулк ҳуқуқи асосида ўзига тегишли бўлган мол-мулк негизида, шунингдек мол-мулкка эгалик қилиш ва ундан фойдаланишга йўл қўядиган ўзга ашёвий ҳуқуқ туфайли ўзига тегишли бўлган мол-мулк негизида мустақил равишда амалга оширилишини тушунишмиз мумкин. Жисмоний шахслар юридик шахс ташкил этмаган ҳолдаги биргаликдаги тадбиркорлик фаолиятини қуйидагича:

эр-хотиннинг умумий мол-мулки негизида улар томонидан амалга ошириладиган оилавий тадбиркорлик;

оддий ширкат;

юридик шахс ташкил этмаган ҳолда деҳқон хўжалиги шаклларида амалга оширишлари мумкин.

Микрофирма ва кичик тадбиркорлик субъектлари атамалари ҳам кўп учрайдиган ҳуқуқий иборалар қаторига киради. Бу атамалар ҳам турли хил жойларда турлича қўлланилиб келинмоқда. Микрофирма асосан жарангдор талаффуз қилингани учун оммавий ахборот воситаларида кўп қўлланилмоқда. Кичик тадбиркорлик субъектлари атамаси эса қонун ҳужжатларида кўп қўлланилади. Бу икки ибора амалда бир хил маънони англатади ва қонунчиликда кичик тадбиркорлик субъектлари атамаси ишлатилади.

Тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ қонунчиликни такомиллаштириш ва уларни эркинлаштириш бугунги кунда жуда муҳим ҳуқуқий масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Тадбиркорликка оид қонунларнинг қўплиги ва бу соҳадаги муносабатларнинг аксарияти қонуности ҳужжатлари асосида тартибга соли-

наётганлиги тадбиркорлик фаолиятида айрим ҳуқуқий муаммолар вужудга келишига ҳам асос бўлиб хизмат қилмоқда. Тадбиркорликни ривожлантиришда бу соҳадаги қонунчиликни бир тизимга солишга ва бир хил нормалар турли хил қонунларда учраши ҳамда такрорланишининг олди олинисига эришиш лозим. Бугунги кунда бозор муносабатларининг ривожланиши даврида тадбиркорлик соҳасининг кенгайиши, турли соҳаларга тадбиркорлик фаолиятининг кириб бориши қонунчиликда зиддиятлар келиб чиқишининг асосий сабаби бўлмоқда.

Мамлакатимизда бизнесни ташкил қилишнинг ушбу шакли бизнесни юритишда юзага келган миллий анъаналаримизга, хўжалик юритиш фаолиятининг мавжуд ҳолатига тўла мос келади. Бундай бизнесни ташкил қилишнинг қонунчилик базаси яратилса, оилавий бизнеснинг ҳуқуқий қафолатларини кучайтириш, иқтисодиётнинг турли соҳаларида унинг жадал ва кенг ривожланиши ва янги иш ўринларининг очилишига шароит туғилади. Бунинг учун қабул қилинадиган қонунда янги ташкилий-ҳуқуқий шакл саналган оилавий бизнеснинг ҳуқуқий мақоми, ташкил этилиши, солиққа тортилиши, фаолият юритиши, мулккий асослари, қайта ташкил этилиши ва тугатилиши каби масалаларни тартибга соловчи нормаларни назарда тутиш муҳим аҳамият касб этади.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози даврида мамлакатимиз молия-банк тизими ўзининг барқарор ва ишончли эканини исботлади. Шу билан бирга, бу тизимнинг янада мустаҳкамланиши **хусусий банклар ва хусусий мулкка асосланган лизинг, суғурта компаниялари, кредит уюшмалари, микромолиявий ташкилотлар каби молиявий институтларни ташкил этишнинг қонунчилик асосларини шакллантириш ҳисобидан банк-молия соҳасига хусусий капитални жалб қилиш билан ҳам боғлиқ.** Бу эса, банк ва бошқа молиявий хизматлар бозорида рақобатнинг кенгайиши ҳамда мижозларга хизмат кўрсатиш сифатининг ошишига имкон беради ва энг юксак халқаро стандартлар талабига мос замонавий бозор инфра тузилмасининг ривожланиши учун шароит яратади.

Юртимизда ўтган йиллар давомида бозор иқтисодиёти соҳасидаги ўзгаришларнинг ишончли қонунчилик базасини шаклланд

тириш борасида улкан ишлар амалга оширилди. Буларнинг барчасини эътироф этган ҳолда мавжуд қонунларимизнинг кўпчилигини уларни кўллаш амалиёти ва мамлакатимизда бозор муносабатлари ривожланишининг ҳозирги даврдаги янги реал ҳолатидан келиб чиқиб, жиддий қайта кўриб чиқиш зарур.

Кучли ҳуқуқий давлатдан кучли демократик жамият сари дадил одимлаётган республикамизда жамиятнинг барча соҳаларини ислоҳ қилиш борасида бир қатор ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Лекин ҳар қандай сиёсий ўзгариш, у қанчалик ижобий мақсадларни кўзламасин, жамият барқарор иқтисодиётга асосланмас экан, ҳеч қандай самара бермайди. Шу сабабли ҳам мамлакатимизда сиёсий соҳадаги эркинлаштириш билан бир қаторда, иқтисодиётни эркинлаштириш ва бунинг натижасида вужудга келадиган муносабатларни тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмини яратиш, соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш ишлари олиб борилмоқда. Айниқса, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, ишлаб чиқариш, иш бажариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларини такомиллаштириш, аҳолининг мулкка бўлган муносабатини ўзгартириш, шунингдек хусусий мулкдор, шу жумладан, акциядорлар қатламини вужудга келтириш, акциядорлик жамиятларини тузиш, уларни самарали бошқариш, фаолиятини тўғри йўлга қўйиш ва тугатишни ҳуқуқий тартибга солиш борасида бир қатор ижобий ишлар қилинмоқда.

Таъкидлаш лозимки, акциядорлик жамиятлари бозор иқтисодиёти тизимида муҳим ўринни эгаллайди. Хўжалик юритувчи субъектлар юридик шахс ташкил этишнинг илғор шаклларида бири эканлиги, бўш маблағларни ишлаб чиқаришга жалб қилувчи инвестициянинг муҳим манбаи бўлиши, аҳолининг кенг қатламини қамраб олган ҳолда мулкдорлар синфини шакллантиришда ва корпоратив бошқарувни амалга оширишда қудратли восита эканлиги унинг субъект сифатидаги ўзига хослигини белгилаб беради. Шу сабабли ҳам акциядорлик жамиятлари дунё иқтисодиётида етакчи ўрин эгаллаши бежиз эмас.

Мамлакатимизда бозор муносабатлари қарор топаётган ҳозирги пайтда юридик шахс ҳисобланган йирик хўжалик юритувчи субъектларни ташкил этиш катта аҳамият касб этади. Айнан

улар орқали салмоқли, кенг миқёсда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш имконияти мавжуд бўлиб, мазкур йирик корхоналар аҳолининг бандлигини таъминлашда ҳам муҳим ўринни эгаллайди. Бу каби йирик корхоналар, одатда, акциядорлик жамиятлари шаклига эга бўлади.

Акциядорлик жамиятларининг ижобий томонларидан яна бири шундан иборатки, ҳар қандай шахс акция сотиб олиб, инвесторга айланиш имкониятига эгадир. Бунда маблағнинг кимга тегишли эканлиги ва миқдорининг қиймати ҳеч қандай аҳамият касб этмайди. Ва ниҳоят, акциядорлик жамиятлари аҳолининг кенг қатлами-ни хусусийлаштириш жараёнига жалб этиш имкониятини беради.

Акциядорлик жамияти (АЖ) давлат корхоналарини хусусийлаштириш, янги корхоналарни ташкил этиш ва уларни бошқаришда аҳолининг иштирокини таъминлайдиган, кишиларда мулкдорлик

туйғусини тарбиялайдиган ҳамда акция сотиш орқали шахсларнинг бўш қолган маблағларини бир жойга тўплаб, тадбиркорликка йўналтирадиган хўжалик юритувчи субъектдир. Йирик ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва ишни бажариш одатда акциядорлик жамиятлари томонидан амалга оширилади. Аниқроғи, улар

Шу муносабат билан “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”-ги Қонунни танқидий қайта кўриб, янги таҳрирда ишлаб чиқиш ва қабул қилиш ҳамда унда корпоратив бошқарув ва назорат органларининг ваколатлари, ҳуқуқлари ва жавобгарлигини янада аниқ белгилаш лозим.

Ислом Каримов

дунё иқтисодиётидаги асосий усқуртмалардан биридир. АЖлар объектив иқтисод талабидан келиб чиқади. АЖнинг қуйидаги ўзига хос хусусиятларини кўрсатиб ўтиш мумкин:

АЖларнинг мулкый, ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий жиҳатлари алоҳида қонунчилик билан белгиланиши акциядорлик ҳуқуқи субъектлари (жамиятнинг ўзи юридик шахс сифатида, бошқарув органлари, акциядорлар, муассислар, кредиторлар, давлат, бошқа тадбиркорлик бирлашмалари) ўртасидаги ўзаро муносабатларни тартибга солади. У бир томондан йирик мулкдорларнинг мулкни тасарруф этишдаги устун мавқеини таъминласа, иккинчи томондан майда мулкдорларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини кафолатлайди;

жамиятнинг мулкка эгаллиги билан уни бошқариш алоҳида бўлиб, акциядорларнинг АЖ устав фондиди шакллантириш учун қўшган хиссаси (акциядорларнинг хиссаси қўшилган захоти пул қийматида баҳоланади) акциядорларнинг мулки хисобланмай, фақат АЖ мулки хисобланади.

АЖнинг афзалликлари шундаки, унда маблағ бир жойга йиғилиб, сўнг тадбиркорликка йўналтирилади, чунки ортиқча капитал мавжуд бўлган шахслар ўз пул маблағларини ишлатишда деярли хавфга учрамайдилар. Шунинг учун ҳам улар ўз пул маблағларини АЖга қўйишни (акцияга эга бўлиш орқали) афзал деб биладилар. Гарчи, АЖнинг хўжалик фаолиятида барча акциядорлар иштирок этмаса-да, жамиятнинг фойдасидан уларнинг ҳар бири манфаатдор бўлади. Бизнесни ташкил этишнинг акциядорлик шаклида сармояни жалб этиш масаласи самарали ҳал қилинади. Уни молиялашнинг бош манбаи акция ва облигациялар чиқариш ҳамда уни жойлаштиришдир. Акцияни жойлаштириш олиндиган дивиденд миқдорига, у эса ўз навбатида жамият олиб бораётган тадбиркорлик фаолиятининг самарадорлигига боғлиқ. Жамият бошқа хўжалик юритувчи субъектларга қараганда жамоатчилик томонидан кучлироқ назорат қилинади.

“Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуннинг 5-моддасига кўра, акциядорлик жамиятларининг очиқ ва ёпиқ шакллари мавжуд. ФКнинг 65–66-моддалари ҳам бевосита очиқ ва ёпиқ акциядорлик жамиятларининг ҳуқуқий ҳолатини тартибга солади.

АЖнинг ҳуқуқ субъекти сифатида ҳаракат содир этиши, унинг ҳуқуқ ва муомала лаёқати амалга оширилиши, фуқаролик-ҳуқуқий субъект сифатидаги ҳуқуқий мақомини англаб етиш учун корпоратив бошқарув масаласини ўрганиш жуда ҳам долзарб масаладир. Корпоратив бошқарув АЖларнинг органлари томонидан ташқи ва ички муносабатда унинг манфаатларини ҳимоя қилишдир. АЖнинг ҳуқуқ ва муомала лаёқати, унинг бошқарув органлари орқали амалга оширилади.

“Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуннинг 63-моддасига асосан, акциядорларнинг умумий йиғилиши, кузатув кенгаши ва ижро органи орқали бошқарилади. Бунда жамиятнинг фуқаролик муо-

маласида муайян ҳуқуқларга эга бўлиши ёки мажбуриятларни зиммасига олиши ушбу уч бўғиндан ташкил топган бошқарув органларининг ваколат доирасидаги ҳаракати орқали амалга ошади.

АЖни бошқаришда корпоратив тамойиллардан фойдаланилади, у оддий акциядорлар эмас, унинг органлари орқали бошқарилади. “Корпоратив бошқарув” тушунчаси бошқа ҳўжалик жамиятлари ва ширкатларини ҳам қамраб олади. Акциядорлик жамиятлари мураккаб таркибли, иштирокчилар сонининг чекланмаганлиги, катта миқдордаги мулкни бошқариш заруратининг мавжудлиги боис жаҳон тажрибасига эътибор берадиган бўлсак, бошқарув тизимининг икки ва уч бўғинли кўринишларига дуч келамиз.

“Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини химоя қилиш тўғрисида”ги Қонуннинг 64-моддаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 22 августдаги 361-сонли Қарори билан тасдиқланган “Акциядорларнинг умумий йиғилиши тўғрисида”ги Намунавий Низомга мувофиқ, акциядорлик жамиятларининг умумий йиғилиши унинг олий бошқарув органи ҳисобланади ва жамиятнинг фуқаролик-ҳуқуқий муносабатга киришишида асосий қарорлар қабул қилиш ваколатига эга бўлади.

Акциядорлик жамиятлари иштирокчилар (акциядорлар) сонининг чекланмаганлиги (ЕАЖ бундан мустасно), ундаги маблағлар шаклланишининг ўзига хослиги ва бошқарув тизимидаги мураккаблик туфайли ҳам юридик шахслар орасида ажралиб туради. Айни вақтда бу ўзига хос мураккаблик айрим муаммоларни ҳам келтириб чиқариши табиий.

Акциядорлик жамиятларининг ҳуқуқий мақомини белгилашда корпоратив бошқарувдаги камчиликларни бартараф этиш долзарб муаммолардан биридир. Акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарувнинг қийинчилик билан жорий бўлаётганлиги, ундаги ҳар хил тўсқинликларни бартараф этишни тақозо этмоқда. Шунингдек, акциядорлар АЖ бошқарувида тўлақонли қатнашмаяпти, бунда асосан бошқарув органлари (кузатув кенгаши ва ижро органи) иштирок этмоқда. Айнан акциядорлик жамиятлари-

нинг самарали фаолият кўрсатишида бевосита корпоратив бошқарувнинг тўғри йўлга қўйилганлиги ўта муҳимдир.

Акциядорлик жамиятлари халқ хўжалигининг барча тармоқ (саноат, банк, суғурта, алоқа ва бошқалар)ларини қамраб олган бўлса-да, бироқ ханузгача аҳоли ўртасида уларга бўлган ишонч жуда сустдир. Бунинг сабаблари қаторида уларнинг паст рентабеллигини, дивидендларнинг кам миқдорда тўланаётганлигини ёки ўз вақтида тўланмаслигини кўрсатиш мумкин. Натижада аҳолининг ортиқча пул маблағлари акциялар сотиб олинишига кам йўналтириляпти. Бу эса акциялар муомаласига, айниқса иккиламчи қимматли қоғозлар бозорининг ривожига ўз салбий таъсирини ўтказмоқда.

Бундан ташқари, корпоратив бошқарув ва назорат органларининг ваколатлари, ҳуқуқлари ва жавобгарлигини янада аниқ белгилаш лозим. Корпоратив бошқарув органлари бўлган акциядорлик жамиятларининг умумий йиғилишлари, кузатувчилар кенгашлари, тафтиш комиссияларининг роли ва аҳамиятини ошириш, майда (миноритар) акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи ва қафолатловчи меъёрларни қайта кўриб чиқиш, АЖ фаолияти билан боғлиқ маълумотларни олиш имкониятини ошириш билан боғлиқ нормаларни киритиш мақсадга мувофиқ. Шу муносабат билан “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”-ги Қонунни танқидий қайта кўриб, янги таҳрирда ишлаб чиқиш ва қабул қилиш ҳамда унда корпоратив бошқарув ва назорат органларининг ваколатлари, ҳуқуқлари ва жавобгарлигини янада аниқ белгилаш лозим.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан сўнг тадбиркорлик фаолиятига катта эътибор қаратилмоқда. Бу давлатнинг барча соҳаларидаги ислохотлар, бозор муносабатларига

Ўзбекистоннинг бу йилги ялпи ички маҳсулотига кичик бизнеснинг улуши 50 фоиздан ортиб бораётганига қарамасдан, афсуски, бу соҳа реал иқтисодиётимизда, авваламбор саноатда етакчи ўринни эгаллай олмаяпти. Ушбу вазифани ҳал этиш учун “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг қафолатлари тўғрисида”ги Қонуннинг янги таҳририни тайёрлаш зарур.

Ислон Каримов

Ўтиш билан боғлиқ ижтимоий ва иқтисодий жараёнлар ҳисобланади. Давлатнинг асосий куч-қудрати унинг иқтисодий жиҳатдан қандай ривожланганлиги ва аҳоли турмуш даражасининг юқорилиги билан ҳам баҳоланади. Мустақил Ўзбекистон ўзининг янги иқтисодий тузумга ўтишида ўзига хос йўлни танлаб олди. Ўзбекистон Ресубликаси Президенти томонидан белгилаб берилган асосий беш тамойил бозор муносабатларига ўтишда дастуриламал сифатида қабул қилинди. Барча соҳаларда олиб борилаётган ислохотлар биз учун умуман янги бўлган тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, унга кенг иқтисодий ва ҳуқуқий асослар яратиши, нафақат ички, балки ташқи бозорларни ҳам халқ хўжалиги маҳсулотлари билан таъминлашга имкон берди.

Бунда энг муҳим масала сифатида кичик бизнесни ривожлантиришга алоҳида эътибор бериб, шу соҳани тартибга солишга қаратилган қонунчилик базаси яратилди. Таъкидлаш лозимки, тадбиркорлик фаолиятига оид қонунчиликни икки гуруҳга бўлишимиз мумкин. Уларнинг биринчиси – тадбиркорлик фаолиятини тартибга солувчи қонунлар, иккинчиси – тадбиркорлик фаолиятини тартибга солувчи қонуности норматив ҳужжатлардир. Тадбиркорлик фаолиятига оид қонунларнинг ўзини яна уч гуруҳга бўлишимиз мумкин. Уларнинг биринчиси, тадбиркорлик фаолиятини кафолатлашга қаратилган қонунлар, иккинчиси – тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишга қаратилган қонунлар, учинчиси – тадбиркорлик фаолияти субъектларининг ҳуқуқий мақомини белгилаб берувчи қонун ҳужжатларидир.

Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни барча тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи субъектларнинг тадбиркорлик фаолиятида эркин иштирок этиши ва манфаатдорлиги учун кафолатлар ҳамда шароитлар яратиш, уларнинг ишчанлик фаоллигини ошириш, шунингдек тадбиркорлик фаолияти субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган асосий қонунлардан биридир.

Қонуннинг 3-моддасида Тадбиркорлик фаолиятига қуйидагича таъриф берилган: тадбиркорлик фаолияти (тадбиркорлик) – тад-

биркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, таваккал қилиб ва ўз мулкый жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускор фаолият.

“Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуннинг 19-моддасида “Тадбиркорлик субъектларининг қонун ҳужжатларида ман этилмаган ҳар қандай фаолиятни амалга ошириш эркинлиги кафолатлари” кўрсатилган бўлиб, юридик шахс бўлган тадбиркорлик фаолияти субъектларининг муассислари таъсис ҳужжатларида фаолиятнинг асосий турларини санаб ўтиш билан кифояланишга ҳақли. Тадбиркорлик фаолияти субъектлари қонун ҳужжатлари билан тақиқланмаган ва таъсис ҳужжатларида кўрсатилмаган ҳар қандай фаолият тури билан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда шуғулланишлари мумкин.

Демак, биринчидан, бу таърифдан кўриниб турибдики, тадбиркорлик фаолияти қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилиши лозим. Агарда қонун ҳужжатлари билан тартибга солинмаган фаолият тадбиркорлик фаолияти деб қараладими ёки йўқми, бу масала қонунчиликда очик қолган.

Иккинчидан, тадбиркорлик таваккал қилиш билан боғлиқ фаолият бўлиши керак, тадбиркорлар ўз мулклари билан доимий равишда таваккалчилик асосида фаолият юритадиларми, баъзи ҳолларда тадбиркорлик фаолиятида таваккалчилик бўлмаса, бу фаолиятга ҳам тадбиркорлик фаолияти деб қараладими? Бу ҳолатлар ҳам амалдаги қонунчиликда аниқ белгиланмаган.

“Масъулияти чекланган ҳамда қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи субъектлар – масъулияти чекланган жамият ва қўшимча масъулиятли жамиятнинг таърифи берилган бўлиб, унга кўра, масъулияти чекланган жамият – бир ёки бир неча шахс томонидан таъсис этилган, устав фонди (устав капитали) таъсис ҳужжатлари билан белгиланган миқдорларда улушларга бўлинган хўжалик жамиятидир.

Масъулияти чекланган жамиятнинг иштирокчилари унинг мажбуриятлари бўйича жавобгар бўлмайдилар ва жамият фаолияти

ти билан боғлиқ зарарлар учун ўзлари қўшган хиссалар қиймати доирасида жавобгар бўладилар. Масъулияти чекланган жамиятнинг ўз хиссасини тўла қўшмаган иштирокчилари жамият мажбуриятлари бўйича хар бир иштирокчи хиссасининг тўланмаган қисмининг қиймати доирасида солидар жавобгар бўладилар.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, масъулияти чекланган жамият тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланганда фақат иштирокчиларининг қўшган улушлари микдорида жавобгар бўлиши мумкин.

Қонунчиликда жамият томонидан бошқа тадбиркорлик субъектига жамиятнинг мулкидан кўп зарар етказилган ҳолларда зарарни қоплаш масаласи тўлиқ тартибга солинмаган. Мамлакатимиз иқтисодиётида кичик бизнес, биринчи навбатда, хусусий тадбиркорликнинг роли ва улушини янада кенгайтиришни таъминлай оладиган қонунларни қабул қилиш масаласи ҳам долзарб бўлиб турибди. Бу қонунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини ташкил қилиш йўлларини соддалаштириш, уларнинг фаолияти учун кўпроқ эркинликлар беришни кўзда тутиш лозим.

Бинобарин, Президентимиз томонидан таъкидлаганидек, ҳозирги вақтда яна бир муҳим масала – мамлакатимиз иқтисодиётида кичик бизнес, биринчи навбатда, хусусий тадбиркорликнинг роли ва улушини янада кенгайтиришни таъминлай оладиган қонунларни қабул қилиш масаласи долзарб бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистоннинг 2010 йилдаги ялпи ички маҳсулотида кичик бизнеснинг улуши 50 фоиздан ортиб бораётганига қарамасдан, афсуски, бу соҳа реал иқтисодиётимизда, авваламбор саноатда етакчи ўринни эгаллай олмади.

Дарҳақиқат, ушбу ҳолатлар ҳамда бугунги кунда тадбиркорлик субъектларининг фаолиятларини ташкил этиш, уларнинг фаолият юритишидаги кафолатлар билан боғлиқ масалалар, тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги муносабатларнинг лозим даражадаги ҳуқуқий асосларини яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунини янги таҳрирда ишлаб чиқиш ва қабул қилиш мақсадга мувофиқ саналади.

Мамлакатимиз ўз мустақиллигини қўлга киритгандан кейин келажак тараққиётининг ўзига хос йўлини белгилаб олди ва бозор муносабатларига асосланган иқтисодиётни шакллантириш, ҳуқуқий демократик ва фуқаролик жамиятини барпо этиш, Ўзбекистон олдида турган энг муҳим вазифа қилиб белгиланди. Мулкчиликнинг хилма-хил

шаклларини вужудга келтириш, рақобатни авж олдириш, бошқаришнинг маъмурий-буйруқбозлик усулларидан қатъиян воз кечиш, иқтисодий омиллар ва воситаларни кенг жорий этиш бозор муносабатларининг ўзагидир.

Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти иқтисодий муносабатлар қатнашчиларининг тенглигини, улар томонидан бозорда юриш-туриш, хулқ-атвор юзасидан қарор қабул қилишда эркинликни, уларнинг фаолиятига бирор-бир тарзда ноқонуний аралashiшни тақиқланиши, бозорга тўсикларсиз кириш ва ундан хоҳлаган вақтда чиқиб кетиш имкониятининг мавжудлигини назарда тутати. Рақобат айнан шундай даражага эришишнинг мажбурий шarti ҳисобланади.

Мамлакатимиз мустақилликка эришганидан сўнг, соғлом рақобат муҳити яратиш бозор муносабатларини шакллантиришнинг асосий ва муҳим шартларидан бири эканлиги маълум бўлди. Уни шакллантириш эса, иқтисодиётни эркинлаштиришнинг асосий ва муҳим бўғинларидан биридир. Зеро, соғлом рақобат муҳитини яратиш миллий иқтисодиётимиз рақобатбардошлигини таъминлашда ҳал қилувчи омилдир.

Президентимиз И.А. Каримов таъкидлаганидек, рақобат бўлмаса бозор иқтисодиётини барпо этиб бўлмайди. Рақобат – бозорнинг асосий шarti, айтиш мумкинки, унинг қонунидир.

Бозор муносабатларини чуқурлаштиришнинг асосий вазифаларидан бири – бу рақобатбардошлик муҳитини шакллантириш

Хаммамиз яхши тушунамизки, бозор муносабатларининг асоси бўлган рақобатни ривожлантиришда монополияга қарши қонун ҳужжатлари қатта рол ўйнайди. Аммо, амалдаги "Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида"ги Қонун бугунги кунда эскирди ва замон талабларига жавоб бермай қолди. Шунинг эътиборига олинган ҳолда, "Рақобат тўғрисида"ги янги Қонунни ишлаб чиқишимиз ва қабул қилишимиз зарур.

Ислом Каримов

тизимини барпо этишдир. Бу тизим хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва соф рақобатни шакллантириш учун қулай шарт-шароитларни яратади. Кичик ва ўрта корхоналарни йирик монополистик корхоналар томонидан амалга ошириладиган фирмом рақобатлардан ҳимоя қилиш мақсадида 1996 йил 27 декабрда “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги Қонун қабул қилинди. Бозор муносабатларининг асоси бўлган рақобатни ривожлантиришда монополияга қарши қонун ҳужжатлари катта рол ўйнайди. Аммо амалдаги “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги Қонун бугунги кунда эскирди ва замон талабларига жавоб бермай қолди. Шуни эътиборга олган ҳолда, “Рақобат тўғрисида”ги янги қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш зарур. Ушбу қонунда монополистик фаолиятни нафақат товарлар бозорида, балки молия бозорларида ҳам тартибга солишни назарда тутиш лозим. Шунингдек, биржа савдоларида ҳам монополияга қарши механизмларни, акцияларни сотиб олиш, қўшиш ва бирлаштириш битимларини тартибга солиш ва назорат қилиш тартиб-қоидаларини соддалаштириш бўйича нормаларни ушбу қонунга киритиш мақсадга мувофиқдир.

Мамлакатимизда фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектлари ўртасида рақобатнинг жадал суръатларда ривожланиши уни ҳуқуқий тартибга солиш эҳтиёжини вужудга келтирди. “Рақобат” тушунчасининг таърифи Ўзбекистон Республикасининг “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги Қонунда кўрсатиб ўтилган. Ушбу қонуннинг 3-моддасига асосан, рақобат хўжалик юритувчи субъектларнинг мусобақалашуви бўлиб, бунда уларнинг мустақил ҳаракатлари ҳар бир субъект томонидан тегишли товар бозоридаги товарлар муомаласининг умумий шарт-шароитларига таъсир кўрсатиш имкониятини чеклайди. Ушбу таъриф рақобатни иқтисодий томондан қамраб олади, унга кўра рақобат хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида фойда олиш мақсадида, харидорни жалб қилишга қаратилган, мустақил ҳаракатларни рўёбга чиқариш орқали тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишдаги иқтисодий мусобақадир.

Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш Давлат қўмитасининг “Товар бозорлари чегараларини аниқлаш ва хўжалик юритувчи субъектни монополист деб тан олиш тартиби тўғрисида”ги Низомда республика-мизда тадбиркорлик фаолиятини эркинлаштириш ва тадбиркорларнинг товар бозорларида ўз фаолиятлари чегараларини аниқлашлари ва тадбиркорлик фаолиятини юритувчи субъектларнинг монополистик фаолиятини чеклашлари ва уларни ҳуқуқий тартибга солинишига алоҳида эътибор қаратилган. Ушбу Низомга асосан Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш ҳудудий бошқармалари Ўзбекистон Республикаси Макроиктисодстат вазирлигининг (ҳозирда Давлат статистика қўмитаси) товарлар сотилиши, етказиб берилиши, олиб чиқиш – олиб кириш ва уларнинг қолдиқлари тўғрисидаги статистик маълумотлари асосида товар муомаласи чегараси доирасида хўжалик юритувчи субъектларнинг тегишли товар бозоридаги устувор мавқеини белгилайдилар.

Зарурат туғилганда ёки статистик маълумотлар бўлмаган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш Давлат қўмитаси ва унинг ҳудудий бошқармалари сўровига биноан хўжалик юритувчи субъектлар, давлат бошқаруви органлари, жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ва бошқа ташкилотлар, уларнинг раҳбарлари, шунингдек мансабдор шахслар товар бозори чегараларини белгилаш масалалари бўйича ва уни монополиячи деб топиш учун зарур ахборотни тақдим этадилар.

Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш Давлат қўмитаси мустақил равишда, шунингдек Қорақалпоғистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш ҳудудий бошқармаларининг илтимосномаларига кўра, улар томонидан ўтказилган товар бозорлари тадқиқотлари асосида, икки ёки ундан

кўп товар бозорларини битта бозорга бирлаштириб, товарнинг муомала чегараларини белгилаш ҳуқуқига эгадир. Бунда бозор чегараларини ўзгартириш фақат муайян товар бозори ёки товарлар гуруҳи бўйича амалга оширилиши кераклиги қайд этиб ўтилган.

Бугунги кунда тадбиркорлар сони ортиб бормоқда. Ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулот билан ички бозорда, жаҳон бозорларида ўз ўрнини топиб, йирик давлатларнинг тадбиркорлари билан бемалол рақобатлаша оладиган тадбиркорлар синфи шаклланимоқда. Бундай вазиятда уларнинг йўлига ғов бўлмасдан, аксинча, уларни қўллаб-қувватлаш керак.

Жаҳон амалиётидан маълумки, тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш учун мамлакатда рақобат муҳитини яратиш лозим. Ўтган асрнинг бошларида субъектлар фаолиятида соф рақобат муҳитини сақлаб қолиш учун фирмом рақобатдан ҳимоя қилиш ишлаб чиқариш, мулкни муҳофаза қилишнинг асосий таркибий қисмларидан бири сифатида тан олинган.

Рақобат бозор иқтисодиётининг асосий атрибутларидан бири ҳисобланади. Рақобатнинг иқтисодиёт ривожланишига ижобий таъсири ҳамда унинг барча бозорларда амалий татбиқ этилишига эҳтиёж борлиги юзасидан шубҳа туғилмайди. Рақобат иқтисодий муносабатларни тартибга солиш, моддий неъматни тақсимлаш, истеъмолчиларнинг манфаатларини қониқтиришда муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун рақобат шароитидаги бозор муносабатларини тартибга соладиган ҳуқуқий база талаб қилинади. Шу сабабли қонунчилигимизда рақобат муносабатларини тартибга солишга катта аҳамият берилмоқда.

Президент маърузасида таклиф этилаётган “Рақобат тўғрисида”ги Қонунда нафақат товарлар бозорида, балки молия бозорларида ҳам тартибга солишни назарда тутилиши, монополистик фаолиятни, шунингдек биржа савдоларида ҳам монополияга қарши механизмларни, акцияларни сотиб олиш, қўшиш ва бирлаштириш битимларини тартибга солиш ва назорат қилиш тартиб-қоидаларини соддалаштириш бўйича нормаларни киритиш мақсадга мувофиқдир.

1991 йил 19 ноябрда “Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонуннинг қабул қилинишига қуйидаги объектив сабаблар асос бўлган эди:

1. Тоталитар тузумдаги шахснинг мулкдан бегоналашуви оқибатларини тугатиш;

2. Давлат мулки таркибий марказлашувининг ҳаддан ортиши, ундан самарали фойдаланиш, бошқариш ва назорат қилишни таъминлай олмаганлиги;

3. Давлат мулқига нисбатан ташмачилик ва хўжасизликка барҳам бериш;

4. Бозор иқтисодиёти, тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиш мулкнинг давлат қўлида ҳаддан ортиқ марказлашувига зид эканлиги.

Давлат тасарруфидан чиқариш деганда, давлат корхоналари ва ташкилотларини жамоа ижара корхоналарига, акциядорлик жамиятларига, давлатга қарашли бўлмаган бошқа корхоналар, ташкилотларга айлантирилиши тушунилади.

Хусусийлаштириш деганда эса, фуқаролар ва давлатга тааллуқли бўлмаган юридик шахсларнинг давлат мулки объектларини ёки давлат акцияларини давлатдан сотиб олиши тушунилади.

Бу икки тушунча ўртасидаги асосий фарқ шундан иборатки, давлат тасарруфидан чиқарилганда мулк ҳуқуқининг маълум бир қисми давлат қўлида сақланиб қолади, хусусийлаштирилганда эса, мулк ҳуқуқи тўлиқ хусусий шахсларга ўтади.

Давлат органлари хусусийлаштириш субъекти бўла олмайди. Хусусийлаштириш объектларини давлат бюджети томонидан сотиб олишга йўл қўйилмайди.

Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, давлат корхонасини хўжалик ширкати ёки жамиятига айлантириш, давлат мол-мулкни танлов йўли билан ва ким ошди савдосида давлатга тегишли бўлмаган юридик шахсларга ва жисмоний шахсларга сотиш шаклида, шунингдек Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа шаклларда амалга оширилиши мумкин.

Хозирги кунда мамлакатимизда ялпи ички маҳсулотнинг 80 фоиздан ортигини нодавлат сектор таъминламақда. Тан олишимиз керакки, 1991 йилда қабул қилинган "Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида"ги Қонун, ўтган давр мобайнида 80 тадан ортиқ қонуности ҳужжати унга уйғунлаштирилганига қарамасдан, бугун қайта қўриб чиқишни ва янги таҳрирда қабул қилишни талаб этмоқда.

Ислом Қаримов

Дарҳақиқат, давлат мулкни хусусийлаштириш орқали мулкчилик муносабатларидаги монополияга барҳам бериш ва иқтисодиётда кўп укладли соғлом рақобатга асосланган ишлаб чиқаришни йўлга қўйишга эришиш энг асосий вазифалардан бири эди. Ўзбекистонда хусусийлаштириш, давлат тасарруфидан чиқариш ишларининг кенг кўламда амалга оширилиши, мулккий плюрализм, аралаш иқтисодиётга йўл очиш чет эл инвесторларини иқтисодиётимизга чорлайдиган асосий омиллар бўлди.

Иқтисодиётда турли мулк шаклларига асосланган бозор муносабатларига ўтиш шароитида давлатнинг иқтисодиётга таъсирини мумкин қадар пасайтириш, давлат энг муҳим стратегик аҳамиятга молик масалаларгагина аралашуви тенденцияси томон кетилаётган бир пайтда мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш масалалари муҳимдир. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг дастлабки босқичида, давлатга тегишли бўлган уй-жойлар шу уйларда ижарада турувчиларга хусусийлаштирилиб берилди ҳамда майда майший хизмат кўрсатиш корхоналари савдога қўйилди.

Гарчи, ҳозирги кунда хусусийлаштиришнинг учинчи босқичи давом этаётган бўлса-да, мазкур муносабатларни такомиллаштириш зарурияти юзага келмоқда. Бу ҳолат, айниқса, хусусийлаштириш жараёнида хорижий инвесторларнинг иштироки масаласида яққол сезилмоқда. Шундай бўлишига қарамай, "...мустақил тараққиёт йилларида мамлакатимиз иқтисодиётига 100 миллиард доллардан ортиқ инвестиция жалб қилинди. Бунинг 25 миллиард доллардан зиёдини хорижий сармоядорларнинг маблағлари ташкил этади"¹ Президентимиз И.А. Каримов таъкидлаганларидек, мамлакатимизнинг мавжуд салоҳиятига, табиий захираларнинг мўл-кўллигига, қулай инвестиция муҳити яратилганлигига қарамай, бу ҳол хорижий инвестицияларни миллий иқтисодиётга жойлаштириш борасида етарли даражада эмас. Шу муносабат билан хусусийлаштиришда иштирок этиш истагидаги хорижий инвесторларга имтиёз ва қафолатлар бериш, шу билан бирга, хусусийлаштиришни амалга ошираётган давлат

---

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. –Тошкент: 2007. 39-б.

органларининг бу борадаги ҳуқуқлари ва ваколатлари аниқ кўрсатилиши зарур. Мазкур ҳолатлар **“Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонунни** янги таҳрирда қабул қилиш зарурлигини яна бир бор ифодалайди.

Мамлакатимизнинг стратегик муҳим тармоқлари ва корхоналарида акцияларнинг назорат пакети, таъбир жоиз бўлса, “олтин” акцияларни давлат ихтиёрида сақлаб қолган ҳолда, иқтисодиётнинг энг муҳим етакчи тармоқларига хусусий инвесторларни жалб қилиш ва уларда нодавлат сектор улушини янада кенгайтириш зарур. Бунда бўлажак инвесторларнинг барча тоифаларига хусусийлаштириш жараёнларида тенг шароит яратишни таъминлаш, уларда хусусий сектор иштирокини кенгайтириш, хусусийлаштириш битимларининг очиклиги ва ошкоралигини кўзда тутиш лозим.

Юқорида таъкидлаб ўтилган ғоят муҳим аҳамиятга молик қонунларни такомиллаштириш билан бирга, Ўзбекистонда амалга ошириладиган бозор ислохотларининг суръати ва мантиқий талабларидан келиб чиққан ҳолда, эркин бозор иқтисодиёти муносабатларини янада ривожлантиришга хизмат қиладиган бир қатор қонунлар қабул қилишни ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда. “Кредит бюрolari фаолияти ва кредит ахбороти алмашуви тўғрисида”, “Гаров реестри тўғрисида”, “Риэлторлик фаолияти тўғрисида”, “Инвестиция ва пай фондлари тўғрисида”, “Инновациялар ва иқтисодиётни модернизация қилиш тўғрисида”ги ва бошқа янги қонунлар шулар жумласидандир.

Бундан ташқари, мамлакатизда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ва аҳолининг истеъмол талабидан келиб чиқиб, истеъмол талабини кенгайтириш мақсадида социал соҳани ривожлантириш, меҳнатга ҳақ тўлашни янада ошириш, хизмат кўрсатиш секторини, инфратузилма объектларини ривожлантиришга, транспорт ва коммуникация лойиҳалари амалга оширилишига алоҳида эътибор қаратиш зарурияти ушбу Концепцияда эътироф этилганлиги Ўзбекистонда мазкур соҳанинг ҳуқуқий асосларини яратиш ва қонунчилик тизимини такомиллаштиришни талаб қилади.

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом Каримовнинг**

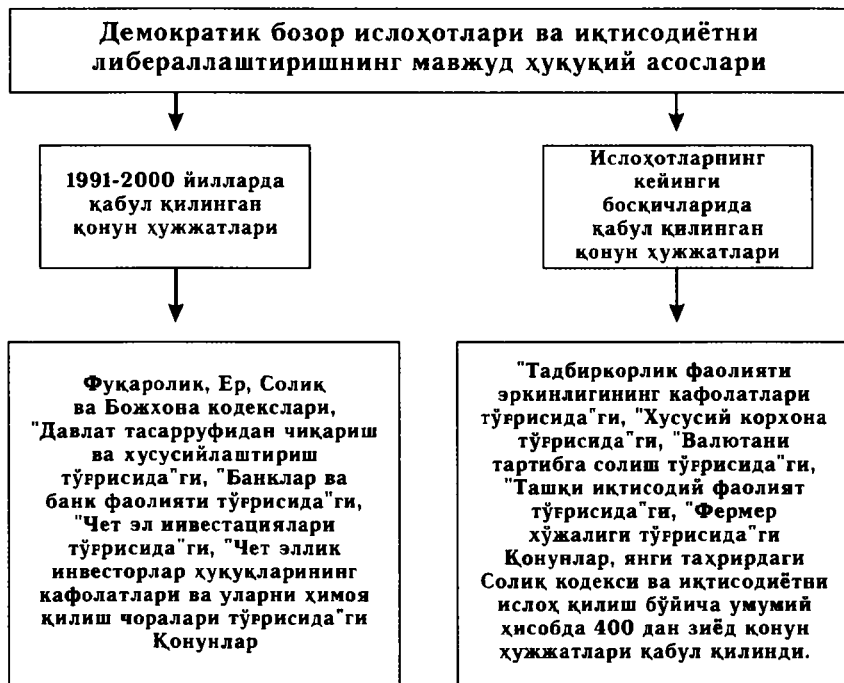
Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги

“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада
чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш
концепцияси” номли маърузасини **(Демократик бозор
ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни
янада чуқурлаштириш)** ўрганиш бўйича

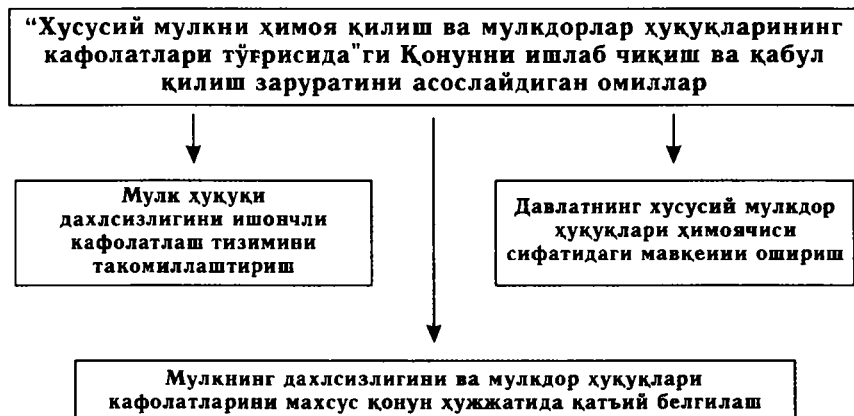
КЎРГАЗМАЛИ ТАҚДИМОТ СЛАЙДЛАРИ

ИСЛОМ
КАРИМОВ

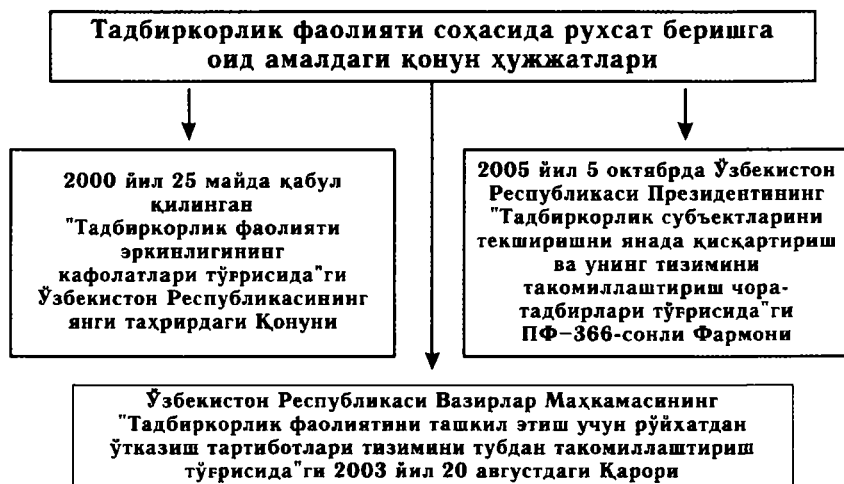
Слайд – 1

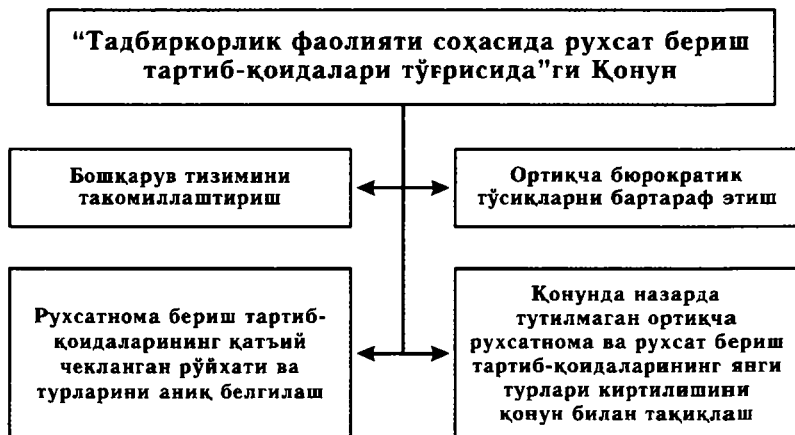
Слайд – 2

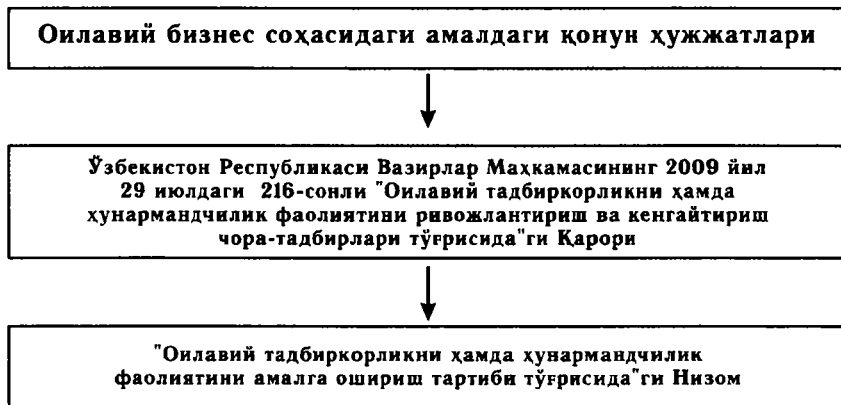
Слайд – 3

Слайд – 4

Слайд – 5

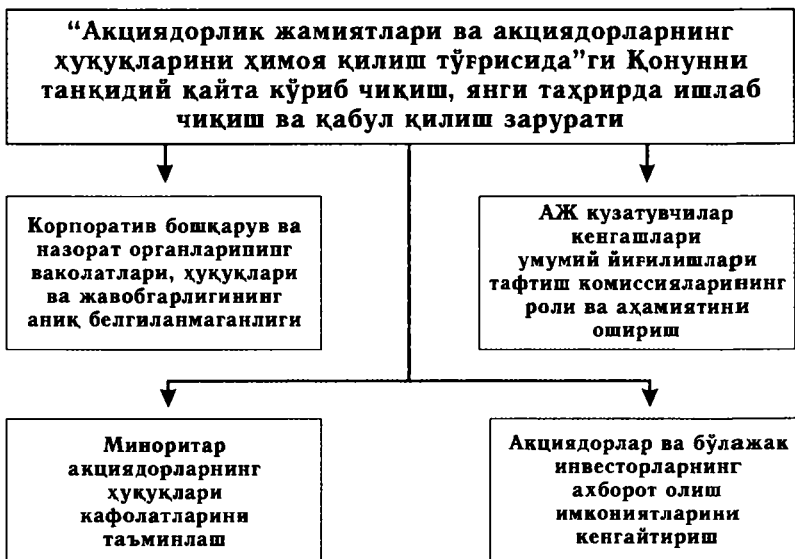
Слайд – 6

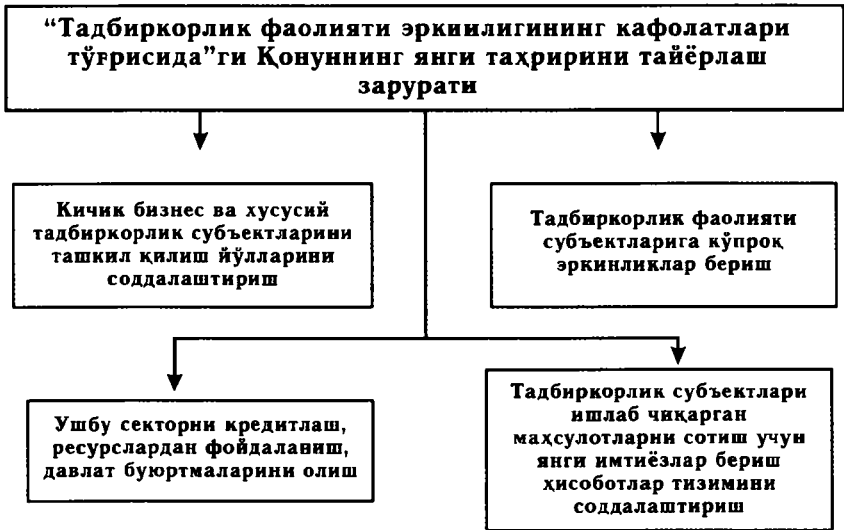
Слайд – 7

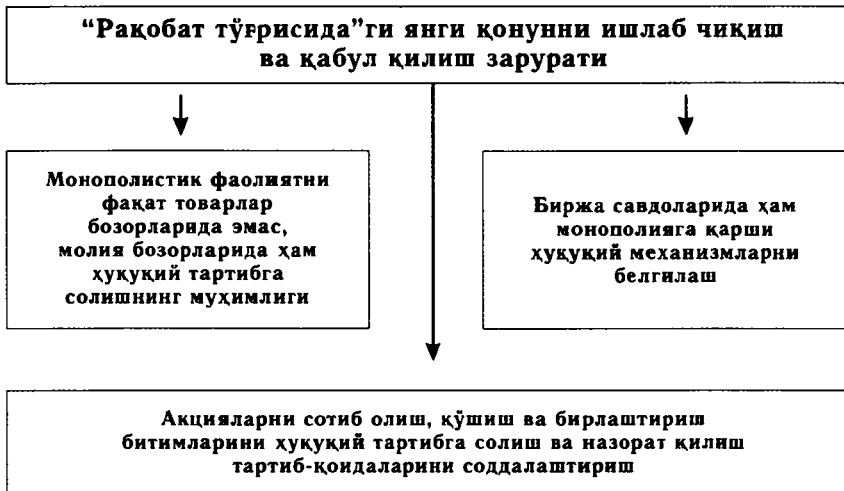
Слайд – 8

Слайд – 9

Слайд – 10

Слайд – 11

1991 йил 19 ноябрда “Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонуннинг қабул қилинишига қуйидаги объектив сабаблар асос бўлган эди:

↓

Тоталитар тузумдаги шахснинг мулкдан бегоналашуви оқибатларини тугатиш;

↓

Давлат мулки таркибий марказлашувининг ҳаддан ортиши, ундан самарали фойдаланиш, бошқариш ва назорат қилишни таъминлай олмаслик;

↓

Давлат мулкига нисбатан ташмачилик ва ҳўжасизликка барҳам бериш;

↓

Бозор иқтисодиёти, тadbиркорлик фаолиятини йўлга қўйиш мулкнинг давлат қўлида ҳаддан ортиқ марказлашувига зид эканлиги.

Слайд – 12

“Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонунни қайта кўриб чиқиш ва янги таҳрирда қабул қилиш зарурати

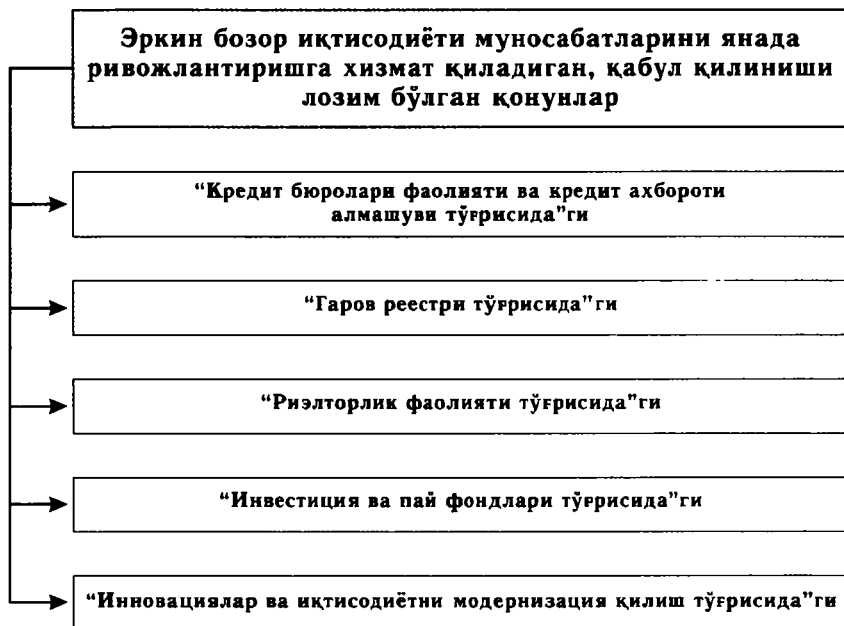
“олтин”акцияларни давлат иштирокида сақлаб қолган ҳолда, иқтисодиётнинг энг муҳим етакчи тармоқларига хусусий инвесторларни жалб қилиш

нодавлат сектор улushi янада кенгайтириш

бўлажак инвесторларнинг барча тоифаларига хусусийлаштириш жараёнларида тенг шaroит яратишни таъминлаш

хусусий сектор иштирокини кенгайтириш, хусусийлаштириш битимларининг очиқлиги ва ошқоралигини кўзда тутиш

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом Каримовнинг**

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги

“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада
чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш
концепцияси” номли маърузасини **(Демократик бозор
ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни
янада чуқурлаштириш)** ўрганиш бўйича

ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ

2. “Демократик бозор ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш” номли маъруза машгулотининг технологик харитаси

<i>Иш босқичлари ва вақти</i>	Фаолият мазмуни	
	<i>Таълим берувчи</i>	<i>Таълим олувчилар</i>
1. Мавзуга кириш (15 дақиқа)	<p>1.1. Ўқув курси номини айтади. Эcranга курснинг тузилмавий мантикий чизмасини чиқаради, мавзулар рўйхатини беради ва уларга кискача таъриф беради.</p> <p>1.2. Биринчи машгулот мавзуси, унинг мақсади ва ўқув фаолияти натижалари билан таништиради.</p> <p>1.3. Асосий мавзу мазмуни бўйича маълумотлар баён қилишга ўтади.</p>	<p>Тинглайди.</p> <p>Тинглайди.</p>
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	<p>2.1. Талабалар билимини фаоллаштириш мақсадида савол беради: “Мустақилликнинг дастлабки йилларида қабул қилинган қонунлар ва уларнинг асосий мазмуни ҳақида гапириб беринг”</p> <p>2.2. Жавобларни умумлаштириб, мустақилликнинг дастлабки йилларида қабул қилинган, демократик бозор ислохотларини чуқурлаштиришга қаратилган қонун ҳужжатларининг асосий мазмунини ёритиб берувчи слайдлар намойиши орқали маълумотларни кенгрок ёритиб беради.</p> <p>2.3. Концепцияда қабул қилиниши таклиф этилаётган қонунлар бўйича талабалар билан биргаликда кластер тузади.</p> <p>2.4. Демократик бозор ислохотлари ва иқтисодиётни янада чуқурлаштириш бўйича қабул қилиниши таклиф этилаётган қонунларнинг зарурияти ва аҳамияти тўғрисида талабалар қандай маълумотларга эга эканликларини билиш мақсадида савол беради: “Концепцияда қабул қилиниши таклиф этилаётган қонунларнинг долзарблиги ва аҳамияти нимада, мазкур қонунларда асосий эътибор нималарга қаратилиши лозим?” Берилган саволни жуфтликда, сўнгра мустақил ўйлашга ва жуфтликда муҳокама қилишни таклиф қилади: “Ўйланг – жуфтликда ишланг – фикр алмашинг” техникаси билан ишлаш қондасини экранга чиқаради.</p> <p>2.5. Берилган жавобларни умумлаштириб, концепцияда қабул қилиниши таклиф этилган қонунларнинг зарурияти ва аҳамиятини слайдлар орқали кенгрок тушунтириб беради.</p> <p>2.6. Талабаларга қуйидагича савол беради: “Демократик бозор ислохотлари ва иқтисодий муносабатларни солувчи қонунчилик ҳужжатлари тўғрисида сизга нималар маълум?”</p>	<p>Саволга жавоб беради.</p> <p>Тинглайди, ёзади.</p> <p>Талабалар берилган саволга жавоб беради.</p> <p>Тинглайди, ёзади.</p>

	2.7. Жавобларни тўлдириш мақсадида бозор иқтисодий муносабатларининг ҳуқуқий асослари тўғрисидаги маълумотларни слайдлар орқали тушунтириб беради.	
3. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича талабаларда юзага келган саволларга жавоб беради, якунловчи хулоса қилади. 3.2. Инсерт техникасидан фойдаланиш қоида-сини эслатади. Мустақил ишлаш учун Инсерт техникаси асосида ўқув материалининг 4-6 саволини ўрганиш вазифасини беради.	Саволлар беради. Вазифани ёзиб олади.

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом Каримовнинг**

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги
“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада
чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш
концепцияси” номли маърузасини **(Демократик бозор
ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни
янада чуқурлаштириш) ўрганиш бўйича**

ГЛОССАРИЙ

ДАВЛАТ ТАСАРРУФИДАН ЧИҚАРИШ – давлат корхоналарини ва ташкилотларини хўжалик ширкатлари ва жамиятларига, давлатга қарашли мулк бўлмайдиган бошқа корхоналар ва ташкилотларга айлантиришдир.

ХУСУСИЙЛАШТИРИШ – “жисмоний шахсларнинг” ва давлатга тааллуқли бўлмаган юридик шахсларнинг оммавий мулки объектларини ёки давлат акциядорлик жамиятларининг акцияларини давлатдан сотиб олишидир.

ЧЕТ ЭЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИ – чет эллик инвесторлар асосан даромад (фойда) олиш мақсадида тадбиркорлик фаолияти ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа турдаги фаолият объектларига қўшадиган барча турдаги моддий ва номоддий бойликлар ва уларга доир ҳуқуқлар, шу жумладан интеллектуал мулкка доир ҳуқуқлар, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудудида чет эл инвестицияларидан олинган ҳар қандай даромад.

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ (ТАДБИРКОРЛИК) – тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, таваккал қилиб ва ўз мулккий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускор фаолият.

ХУСУСИЙ КОРХОНА – мулкдор ягона жисмоний шахс томонидан тузилган ва бошқариладиган тижоратчи ташкилоти. Хусусий корхона тадбиркорлик субъектларининг ташкилий-ҳуқуқий шаклидир.

ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТ – Ўзбекистон Республикаси юридик ва жисмоний шахсларининг хорижий давлатларнинг юридик ва жисмоний шахслари, шунингдек халқаро ташкилотлар билан ўзаро фойдали иқтисодий алоқаларни ўрнатish ва ривожлантиришга қаратилган фаолияти тушунилади.

ВАЛЮТА – чет эл валютаси, чет эл валютасидаги қимматли қоғозлар, чет эл валютасидаги тўлов ҳужжатлари ва соф қуйма олтин валюта бойликлари ҳисобланади.

ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ – ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи, мустақил хўжалик юритувчи субъект.

БАНКЛАР – тижорат ташкилоти бўлиб, банк фаолияти деб ҳисобланадиган қўйидаги фаолият турлари мажмуини амалга оширадиган юридик шахсдир. Банклар юридик ва жисмоний шахслардан омонатлар қабул қилиш ҳамда қабул қилинган маблағлардан таваккал қилиб кредит бериш ёки инвестициялаш учун фойдаланиш, тўловларни амалга ошириш билан шуғулланади.

ЛИЗИНГ – молиявий ижаранинг алоҳида тури бўлиб, унда бир тараф (лизинг берувчи) иккинчи тарафнинг (лизинг олувчининг) топшириғига биноан учинчи тарафдан (сотувчидан) лизинг шартномасида шартлашилган мол-мулкни (лизинг объектини) мулк қилиб олади ва уни лизинг олувчига шу шартномада белгиланган шартларда ҳақ эвазига эгалик қилиш ва фойдаланиш учун ўн икки ойдан ортиқ муддатга беради.

КРЕДИТ УЮШМАЛАРИ – кредитлар бериш ҳамда бошқа молиявий хизматлар кўрсатиш мақсадида юридик ва жисмоний шахслар томонидан ихтиёрий тенг ҳуқуқли аъзолик асосида тузиладиган кредит ташкилотидир.

АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТИ – устав фонди жамиятнинг акциядорларга нисбатан мажбуриятларини тасдиқловчи муайян миқдордаги акцияларга тақсимланган хўжалик юритувчи субъект.

ОЧИҚ АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТИ – қатнашчилари ўзларига тегишли акцияларини ўзга акциядорларнинг розилигисиз бошқа шахсларга бериши мумкин бўлган акциядорлик жамияти.

ЁПИҚ АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТИ – акциялари фақат ўз муассислари ёки олдиндан белгиланган доирадаги шахслар орасида тақсимланадиган жамият.

АКЦИЯДОРЛАРНИНГ УМУМИЙ ЙИҒИЛИШИ – жамиятни бошқаришнинг олий органи. Жамият ҳар йили акциядорларнинг умумий йиғилишини (акциядорларнинг умумий ҳисобот йиғилишини) ўтказиши шарт. Акциядорларнинг умумий ҳисобот йиғилиши жамият уставида белгиланган муддатларда, аммо молия йили тугаганидан кейин кўпи билан олти ой ичида ўтказилади. Акциядорларнинг умумий ҳисобот йиғилишида жамиятнинг кузатув кенгаши ва тафтиш комиссиясини (тафтишчисини) сайлаш тўғрисидаги, яқкабошчилик асосидаги ижроия органи билан, коллегиял ижроия органининг аъзолари, бошқарувчи таш-

килот ёки бошқарувчи билан тузилган шартноманинг амал қилиш муддатини узайтириш (шартномани қайта тузиш ёки уни тугатиш (бекор қилиш) мумкинлиги тўғрисидаги, аудиторлик текшируви ўтказиш ҳақида қарор қабул қилиш тўғрисидаги масалалар, аудиторлик ташкилотини ва унинг хизматига тўланадиган ҳақ миқдори чегарасини белгилаш масалалари ҳал этилади, шунингдек ушбу Қонун 65-моддасининг биринчи қисми ўн учинчи хатбошисига мувофиқ жамиятнинг йиллик ҳисоботи ва бошқа ҳужжатлар қараб чиқилади.

ЖАМИЯТНИНГ КУЗАТУВ КЕНГАШИ – жамиятнинг кузатув кенгаши жамият фаолиятига умумий раҳбарлик қиладиган орган.

ЖАМИЯТНИНГ ИЖРОИЯ ОРГАНИ – жамиятнинг кундалик фаолиятига раҳбарлик қиладиган орган бўлиб, у яккабошчилик асосидаги ижроия органи (директор) ёки коллегиял ижроия орган (бошқарув, дирекция) томонидан амалга оширилиши мумкин. Бир пайтнинг ўзида ҳам яккабошчилик асосидаги, ҳам коллегиял ижроия органлари бўлиши назарда тутилган жамият уставида улардан ҳар бирининг ваколатлари белгилаб қўйилиши керак. Бундай ҳолларда жамиятнинг яккабошчилик асосидаги ижроия органи (директор) вазифасини бажарувчи шахс коллегиял ижроия органи (бошқарув, дирекция) раиси вазифасини ҳам амалга оширади.

ТАФТИШ КОМИССИЯСИ – жамиятнинг молия-ҳўжалик фаолиятини назорат қилиш учун жамият уставига мувофиқ акциядорларнинг умумий йиғилиши томонидан сайланадиган орган. Жамият тафтиш комиссиясининг ваколатлари қонун ҳужжатлари ва жамият устави билан белгиланади.

ИЧКИ АУДИТ ХИЗМАТИ – активларининг баланс қиймати бир миллиард сўмдан кўп бўлган жамиятда ички аудит хизмати ташкил этилади. Ички аудит хизмати жамиятнинг кузатув кенгашига ҳисобдордир. Ички аудит хизмати жамиятнинг ижроия органи, ваколатхоналари ва филиаллари томонидан қонун ҳужжатларига, таъсис ҳужжатлари ва бошқа ҳужжатларга риоя этилишини, бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботларда маълумотларнинг тўлиқ ҳамда тўғри акс эттирилиши таъминланишини, ҳўжалик операцияларини амалга оширишнинг белгилан-

ган қоидалари ва тартиб-таомилларига риоя этилишини, активларнинг сақланишини, шунингдек жамиятни бошқариш юзасидан қонун ҳужжатларида белгиланган талабларга риоя этилишини текшириш ва бу борада мониторинг олиб бориш орқали жамиятнинг ижроия органи, ваколатхоналари ва филиаллари ишини назорат қилади ҳамда баҳолайди.

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом Каримовнинг**

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги

“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада
чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш
концепцияси” номли маърузасини **(Демократик бозор
ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни
янада чуқурлаштириш)** ўрганиш бўйича

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Президент И.А. Каримов маърузасида истиқболда қандай қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш белгилаб берилди.

2. Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тушунчаси ва моҳияти ҳақида гапириб беринг.

3. Мамлакатимизда давлат мулкани хусусийлаштиришга қачондан бошлаб катта эътибор қаратилди.

4. Демократик бозор ислохотлари ва иқтисодиётни ривожлантиришнинг биринчи босқичида қабул қилинган асосий қонун ҳужжатлари тўғрисида гапириб беринг.

5. Демократик бозор ислохотлари ва иқтисодиётни ривожлантиришнинг иккинчи босқичида қабул қилинган асосий қонун ҳужжатлари тўғрисида гапириб беринг.

6. Хусусий мулк тушунчаси ва кафолатлари нималардан иборат.

7. Чет эл инвесторлари ҳуқуқлари кафолатланган қонун ҳужжатларини санаб беринг.

8. Бозор муносабатларини шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилган қанча қонун ҳужжатлари қабул қилинган?

9. Бизнеснинг янги ташкилий-ҳуқуқий шакли сифатида қайси бизнес тури кўрсатилган ва уни ҳуқуқий тартибга солишнинг муҳим жиҳатлари нималардан иборат.

10. Хусусий банклар ва хусусий мулкка асосланган молиявий институтларни ташкил этишнинг қонунчилик асосларини айтиб беринг.

11. Акциядорлик жамиятлари ва уларнинг мамлакат иқтисодий ривожланишидаги ўрни қандай?

12. Акциядорлик жамияти ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунни танқидий қайта кўриб чиқиш, янги таҳрирда ишлаб чиқиш ва қабул қилиш заруратини асосланг.

13. Тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштиришга қаратилган асосий йўналишлар нималардан иборат?

14. “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг янги таҳрири қабул қилиниши заруратини асосланг.

15. Бизнеснинг янги ташкилий-ҳуқуқий шакли сифатида оилавий бизнеснинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш долзарблигини асослаб беринг.

16. Молия-банк тизими институтларининг қонунчилик асослари нималардан иборат?

17. “Тадбиркорлик фаолияти соҳасида рухсат бериш тартибқоидалари тўғрисида”ги Қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш заруратини тушунтириб беринг.

18. “Рақобат тўғрисида”ги Қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш заруратини тушунтириб беринг.

19. Эркин бозор иқтисодиёти муносабатларини янада ривожлантиришга хизмат қиладиган, қабул қилиниши лозим бўлган қонунларни санаб беринг.

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом Каримовнинг**

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги
“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада
чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш
концепцияси” номли маърузасини **(Демократик бозор
ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни
янада чуқурлаштириш)** ўрганиш бўйича

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Мулкка эгалик қилиш ҳуқуқи нима?

- А. Мулкнинг юридик тақдирини белгилаш
- Б. Сотиб юбориш
- В. Ўзгаларга ҳадя қилиш
- Г. Мулкни мулкдор ўз қўлида ёки унга нисбатан ўз ҳуқуқларини оширишга имкон берувчи бирон жойда сақлаб туриш

2. Мулкнинг дахлсизлиги нима?

- А. Иқтисоднинг самарали ривожланиши ва халқ фаровонлигининг ўсишига ёрдам бериш
- Б. Мулкдор ўз мол-мулкига нисбатан қонунга зид бўлмаган ҳар қандай хатти-ҳаракатларни ўз хоҳишга кўра содир этишга ҳақли
- В. Ҳар ким мулкдор бўлишга ҳақлидир
- Г. Мулкдорнинг мулкӣ ҳуқуқлари қонун билан кафолатланиши ва мулкдор бу ҳуқуқлардан фақат қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибдагина маҳрум этилиши мумкин

3. “Давлат тассаруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонун қачондан кучга киритилган?

- А. 1991 йил 10 январь
- Б. 1991 йил 15 март
- В. 1991 йил 20 май
- Г. 1991 йил 18 ноябрь

4. Акциядорлик жамияти нима?

- А. Устав фонди муайян миқдордаги акцияларга бўлинган жамият
- Б. Ҳиссалар акциялар билан расмийлаштириладиган жамият
- В. Акциядорларнинг чекланган жавобгарликка эга бўлган жамияти
- Г. Акциялар қиймати доирасида жавобгар бўлиш белгиланган жамият

5. Акциядорлик жамиятининг кундалик фаолиятига раҳбарлик қиладиган орган қайси?

- А. Иштирокчиларининг умумий йиғилиши
- Б. Кузатов кенгаши
- В. Ижро органи
- Г. Тафтиш органи

6. Қуйидагилардан қай бири МЧЖнинг умумий йиғилиши ваколатларига кирмайди?

А. Жамият устав фондининг (устав капиталининг) миқдори-ни ўзгартириш

Б. Таъсис ҳужжатларига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш

В. Йиллик ҳисоботларни ва йиллик бухгалтерия баланслари-ни тасдиқлаш

Г. Жамият иштирокчиларининг умумий йиғилишига тайёр-гарлик кўриш

7. Кимлар хусусий мулк ҳуқуқининг субъекти бўла олмайди?

А. Кооперативлар

Б. Жамоат бирлашмалари

В. Давлатга қарашли юридик шахслар

Г. Хўжалик ширкатлари

8. Хусусий мулк қандай кўринишларда намоён бўлади?

А. Индивидга тегишли мулк сифатида

Б. Маъмурий-худудий тузилмалар мулки сифатида

В. Нодавлат юридик шахс мулки сифатида

Г. А ва Г жавоблар тўғри

9. Хусусий тадбиркорлик фаолияти билан шуғуллан-моқчи бўлган фуқаролар қайси давлат органидан рўйхат-дан ўтади?

А. Туман ҳокимиятидаги махсус комиссиядан

Б. Вилоят адлия бошқармаларидан

В. Туман (шаҳар) солиқ инспекциясидан

Г. Туман (шаҳар) ҳокимлигидаги махсус инспекциядан

10. Мулкни давлат тасарруфидан чиқаришга берил-ган тўғри таърифни айтинг?

А. Давлат корхоналари ва ташкилотларининг жамоа ижара корхоналарига, акциядорлик жамиятларига, давлатга қарашли бўлмаган бошқа корхоналар, ташкилотларга айлантирилиши

Б. Давлат мулкни фуқаролар давлат органининг қарори билан ўзиники қилиб олиши

В. Давлат корхоналарини хўжалик юритиш ҳуқуқи асосида нодавлат ташкилотларга бириктириб қўйиш

Г. Хусусий мулк объектларини оммавий мулкка айлантириш

11. Хусусийлаштириш дейилганда...

А. Оммавий мулк объектларини фуқароларга сотиш ва сотиб олиш жараёни тушунилади

Б. Фуқаролар ва давлатга тааллуқли бўлмаган юридик шахсларнинг давлат мулки объектларини ёки давлат акцияларини давлатдан сотиб олиши тушунилади

В. Реквизиция қилинган мулкларнинг фуқароларга ҳадя қилиб берилиши тушунилади

Г. Давлат мулкнинг қонуний асосларга кўра юридик шахслар балансига ўтказилиши тушунилади

12. Ҳозирги даврда тадбиркорлик субъектларининг доираси кенгайиши сабаблари тўлароқ кўрсатилган қаторни кўрсатинг?

А. Мустақилликка эришилганлиги

Б. Иқтисодий қонунлар қабул қилиниб, хўжалик субъектларига эркин йўл очилиши

В. Турли мулк шакллариининг вужудга келиши ва қонунларнинг қабул қилиниши

Г. А ва Б жавоблар тўғри.

13. Хўжалик муносабатларига иқтисодий услубларни қўллаш асосида давлатнинг таъсир этиш тамойили мазмуни нимадан иборат?

А. Йирик нархларга солиқларни кўпроқ солиш, кичикларидан маълум муддат ундирмаслик

Б. Рақобатни кучайтириш

В. Нарх-навони тартибга солиш

Г. Монополистик фаолиятни кучайтириш

14. Тадбиркорлик субъектларининг қонунда ман этилмаган ҳар қандай фаолият билан шуғулланиши қайси принципга асосан олиб борилади?

- А. Давлатнинг таъсир этиш тамойили
- Б. Қонунийлик
- В. Ўзаро рақобат
- Г. Мустақиллик

15. Кичик тадбиркорлик субъектлари...

- А. Жисмоний ва юридик шахслар
- Б. Фақат жисмоний шахслар
- В. Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний ва юридик шахслар
- Г. А ва Б жавоблар тўғри.

16. Ўзбекистон Республикасининг “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги Қонуни билан тартибга солинадиган муносабатларни кўрсатинг.

- А. Ихтиролар билан боғлиқ муносабатлар
- Б. Саноат намуналари билан боғлиқ бўлган муносабатлар
- В. Товар белгилари билан боғлиқ муносабатлар
- Г. Тўғри жавоб йўқ.

17. Тадбиркорлик субъекти қачон устун мавқега эга ҳисобланади?

- А. Бозордаги улуши олтмиш беш ва ундан ортиқ фоизни ташкил этса
- Б. Бозордаги улуши эллик беш ва ундан ортиқ фоизни ташкил этса
- В. Бозордаги улуши ўттиз беш ва ундан ортиқ фоизни ташкил этса
- Г. Бозордаги улуши қирқ беш ва ундан ортиқ фоизни ташкил этса

18. Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш Давлат қўмитаси қачон ташкил этилган?

А. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 30 апрелдаги ПФ–3602-сонли Фармониغا асосан

Б. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 2 майдаги ПФ–3202-сонли Фармониغا асосан

В. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 30 мартдаги ПФ–3602-сонли Фармониغا асосан

Г. Тўғри жавоб йўқ

19. Монополистик фаолият бу –

А. Хўжалик юритувчи субъектларнинг, давлат бошқарув органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг рақобатга қарши кураш ҳақидаги қонун ҳужжатларига хилоф бўлган рақобатга йўл қўймасликка, уни чеклаш ва бартараф этишга қаратилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлиги

Б. Хўжалик юритувчи субъект товар бозорида ягона сотувчи ёки харидор бўлган вазият

В. Хўжалик юритувчи субъектларнинг тадбиркорлик фаолиятида устунликни қўлга киритишга қаратилган ҳаракатлари

Г. Барча жавоблар нотўғри.

20. Ўзбекистон Республикасининг “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги Қонуннинг мақсади бу –

А. Товар бозорларида монополистик фаолият ва инсофсиз рақобатнинг олдини олиш, уни чеклаш, тўхтатишнинг ташкилий ва ҳуқуқий асосларини белгилаб беради

Б. Рақобат муносабатларининг шаклланиши ва самарали амал қилиши учун шароитлар таъминлаш

В. Товар бозорларида монополистик фаолиятнинг олдини олиш, уни чеклаш, тўхтатиш

Г. А ва Б жавоб тўғри

21. “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонунини янги таҳрирда қабул қилиш зарурияти қайси жавобда тўғри ифодаланган?

- А. Акциядорлик жамиятларининг турларини белгилаш
- Б. Акциялар учун дивидендлар олишнинг белгиланмаганлиги
- В. Меноритар акциядорларнинг ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш
- Г. Акциядорлик жамиятлари сонини кўпайтириш

22. Оилавий бизнес соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий тартибга солувчи махсус қонун ҳужжатини кўрсатинг?

- А. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси
- Б. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси
- В. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 29 июлдаги 216-сонли “Оилавий тадбиркорликни ҳамда хунармандчилик фаолиятини ривожлантириш ва кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори
- Г. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 4 сентябрдаги 383-сонли Қарори билан тасдиқланган “Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилар билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш, уларни рўйхатдан ўтказиш, бажариш, шунингдек уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш тартиби тўғрисида”ги Низом

23. “Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонуннинг янги таҳририни қабул қилишнинг зарурати нимада?

- А. Мулкдорлар синфини кенгайтириш
- Б. Мулкка эгаллик ҳуқуқини мустаҳкамлаш
- В. Ижарачиларга ва оилавий бизнес субъектларига кенг имкониятлар бериш
- Г. Бўлажак инвесторларнинг барча тоифаларига хусусийлаштириш жараёнларида тенг шароитлар яратишни таъминлаш

23. Хусусий мулкнинг дахлсизлиги ва давлат ҳимоясида эканлиги тўғрисидаги қоида қайси қонун ҳужжатида белгиланган?

- А. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида
- Б. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексиди
- В. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги қонунида
- Г. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексиди

24. Ислохотларнинг кейинги босқичларида иқтисодиётни ислох қилиш бўйича умумий ҳисобда қанча қонун ҳужжатлари қабул қилинди?

- А. 350 дан ортиқ
- Б. 380 дан ортиқ
- В. 400 дан ортиқ
- Г. 550 дан ортиқ

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом Каримовнинг**

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги

“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада
чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш
концепцияси” номли маърузасини **(Демократик бозор
ислохотлари ва иқтисодиётни либераллаштиришни
янада чуқурлаштириш)** ўрганиш бўйича

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Раҳбарий адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т.1. – Т.: Ўзбекистон, 1996. – 364 б.

2. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Т.4. – Т.: Ўзбекистон, 1996. – 394 б.

3. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т.5. – Т.: Ўзбекистон, 1997 – 384 б.

4. Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қура-миз. Т.7. – Т.: Ўзбекистон, 1999. – 413 б.

5. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. Т.8. – Т.: Ўзбекистон, 2000. – 525 б.

6. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъул-миз. Т.9. – Т.: Ўзбекистон. 2001. – 439 б.

7 Каримов И.А. Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: Ўзбекистон, 2003. – 320 б.

8. Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжихатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. Т.12. – Т.: Ўзбекистон, 2004. – 400 б.

9. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. – Т.: Ўзбекистон, 2005. – 448 б.

10. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон. 2009.

11. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябрь.

12. Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш – тараққиётимизнинг муҳим омили-дир. // Халқ сўзи. 2010 йил 8 декабрь.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн

биринчи сессиясида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган (Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 28 декабрдаги, 2003 йил 24 апрелдаги, 2007 йил 11 апрелдаги, 2008 йил 25 декабрдаги қонунларга мувофиқ киритилган ўзгартиш ва қўшимчалар билан) // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг ахборотномаси, 2008 йил, 12-сон, 637-модда.

2. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. Расмий нашр. – Т.: Адолат, 2007 – 520 б.

3. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси. Расмий нашр. – Т.: Адолат, 2010. –152 б

4. Ўзбекистон Республикасининг Божхона кодекси. Расмий нашр. – Т.: Адолат, 2010. – 204 б.

5. Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 25 апрелда қабул қилинган “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1996 йил, 5–6-сон, 54-модда.

6. Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 26 апрелда қабул қилинган “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини химоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1996 йил, 5–6-сон, 61-модда.

7. Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 27 декабрда қабул қилинган “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1997 йил, 2-сон, 54-модда.

8. Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 29 августда қабул қилинган “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1998 йил, 9-сон, 170-модда.

9. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 25 майда қабул қилинган “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 2000 йил, 5–6-сон, 140-модда.

10. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 6 декабрда қабул қилинган “Хўжалик ширкатлари тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекис-

тон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2002 йил, 1-сон, 8-модда.

11. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 6 декабрда қабул қилинган “Масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 2002 йил, 1-сон, 10-модда.

12. Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 5 апрелда қабул қилинган “Суғурта фаолияти тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 2002 йил, 4–5-сон, 68-модда.

13. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрда қабул қилинган “Хусусий корхоналар тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 3-сон, 28-модда.

14. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси. 1992 йил, 1-сон, 43-модда.

15. Ўзбекистон Республикасининг “Инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1999 йил, 1-сон, 10-модда.

16. Ўзбекистон Республикасининг “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1999 йил, 1-сон, 8-модда.

17. Ўзбекистон Республикасининг “Чет эл инвестициялари тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1998 йил, 5–6-сон, 91-модда.

18. Ўзбекистон Республикасининг “Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 1998 йил, 5–6-сон, 93-модда.

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1995 йил 12 июнда қабул қилинган “Давлат мулки бўлган корхоналарни акциялаштиришни жадаллаштириш ва қимматли қоғозлар бозорини такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисида”ги Фармони // Ўзбекистон

Республикаси Президентининг Фармонлари. 1995–1998 й.й. 4-сон. – Т.: Адолат, 2000.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 31 майда қабул қилинган “Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ташкил этиш ва уларнинг фаолиятини рағбатлантиришга оид қўшимча чора тадбирлар тўғрисида”ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 1996 йил, 5–6-сон, 84-модда.

21. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 9 февралда қабул қилинган “Хорижий инвестиция иштирокидаги лойиҳаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 1998 йил, 3-сон, 40-модда.

22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 4 мартда қабул қилинган “Хўжалик юритувчи субъектларнинг иктисодий ночорлиги ва шартнома мажбуриятларининг бажарилиши учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини кучайтириш тўғрисида”ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 1998 йил, 3-сон, 43-модда.

23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 24 январда қабул қилинган “Ўзбекистон иктисодиётида хусусий секторнинг улуши ва аҳамиятини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 3202-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2003 йил, 1–2-сон, 4-модда.

24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 11 январда қабул қилинган “Мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасини ислоҳ қилиш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 255-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2006 йил, 2-сон, 8-модда.

25. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 24 майда қабул қилинган “Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатига олиш ва ҳисобга қўйишнинг хабардор қилиш тартибини жорий этиш тўғрисида”ги 357-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2006 йил, 20–21-сон, 174-модда.

26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 27 июлда қабул қилинган “Қимматли қоғозлар бозорини янада ривожлантириш

чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–475-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2006 йил, 39-сон, 387-модда.

27. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 20 июлда қабул қилинган “Иқтисодийнинг стратегик тармоқлари корхоналарини хусусийлаштириш жараёнларини чуқурлаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ–3897-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2007 йил, 29–30-сон, 299-модда.

28. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 20 июлдаги “2007–2010 йилларда хусусийлаштириш жараёнларини янада чуқурлаштириш ва хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2007 йил, 29–30-сон, 300-модда.

29. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 7 ноябрда қабул қилинган “Банк тизимини янада ривожлантириш ва бўш пул маблағларини банк айланмасига жалб этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 726-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2007 йил, 45-сон, 454-модда.

30. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 22 августда қабул қилинган “Акциядорлик жамиятлари бошқарув тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 361-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари тўплами. 1998 йил, 8-сон, 31-модда.

31. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 22 августдаги 361-сон Қарори билан тасдиқланган “Акциядорлар Умумий йиғилиши тўғрисида”ги Намунавий Низом // Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари тўплами. 1998 йил, 8-сон, 31-модда.

32. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 22 августдаги 361-сон Қарори билан тасдиқланган “Акциядорлик жамиятларининг ижро этувчи органи ҳақида”ги Намунавий Низом // Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари тўплами. 1998 йил, 8-сон, 31-модда.

33. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 27 ноябрда қабул қилинган “Суғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 413-сон Қарори //

Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2002 йил, 22-сон.

34. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 19 апрелда қабул қилинган “Хусусийлаштирилган корхоналар корпоратив бошқарувини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 189-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2003 йил, 7–8-сон, 63-модда.

35. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 19 апрелдаги 189-сон Қарори билан тасдиқланган “Акциядорлик жамиятининг кузатув кенгаши тўғрисида”ги Намунавий Низом // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2003 йил, 7–8-сон, 63-модда.

36. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 19 апрелдаги 189-сон Қарори билан тасдиқланган “Бошқарувчи компаниялар тўғрисида”ги Намунавий Низом // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2003 йил, 7–8-сон, 63-модда.

37. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 25 июнда қабул қилинган “Акциядорлик бирлашмалари ва компанияларидаги акциялар давлат улушидан самарали фойдаланилиши устидан мониторинг олиб бориш комиссияси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 295-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 йил, 26-сон, 298-модда.

38. “Хўжалик жамиятлари устав жамғармасидаги давлат акциялари пакетлари (улушлари)ни бошқариш бўйича фаолиятни амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Низом (ЎЗР Адлия вазирлиги томонидан 27.04.2005 й. 1473-сон билан рўйхатга олинган, ЎЗР Молия вазирлигининг 14.03.2005 й. 33-сон ва ЎЗР Давлат Мулк қўмитасининг 01/06-18/02-сон Қарори билан тасдиқланган) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2005 йил, 17–18-сон, 132-модда.

39. “Давлат акциялар пакети (улушлари)ни ишончли бошқарувга бериш бўйича танловлар ўтказиш Қоидалари” (ЎЗР Адлия вазирлиги томонидан 16.09.2004 й. 1410-сон билан рўйхатга олинган, ЎЗР Давлат Мулк қўмитасининг 03.09.2004 й. 01/18-48-сон Қарори билан тасдиқланган) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004 йил, 37-сон, 416-модда.

40. “Устав капиталида давлат акциялари пакети (улушлари) 50 фоиздан ортиқ бўлган корхоналарда ташқи аудитни ўтказадиган аудитор ташкилотлари рўйхатига аудиторлик ташкилотларини киритиш тартиби тўғрисида”ги Низом (ЎЗР Давлат мулки кўмитаси ва Молия вазирлигининг 2007 йил 12 февралдаги 01/12-18/03, 20-сон Қарори билан тасдиқланган. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 28.03.2007 йилда 1668-сон билан рўйхатга олинган) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2007 йил, 13-сон, 128-модда.

III. Махсус адабиётлар:

1. Баратов М.Х. Давлат – фуқаролик ҳуқуқининг субъекти сифатида. – Т.: ТДЮИ, – 110 б.

2. Баратов М.Х. Давлат мулк ҳуқуқи. – Т.: ТДЮИ, 2008. – 29 б.

3. Baratov M.X. Mulk huquqi. – Т.: TDYI, 2009. – 366 б.

4. Гулямов С.С. Халқаро савдо ҳуқуқи. – Т.: ТДЮИ, 2002. – 48 б.

5. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: ТДЮИ, 2009. 1-қисм. – 384 б.

6. Раҳмонқулов Х. Мажбурият ҳуқуқи. (Умумий қоидалар). – Т.: ТДЮИ, 2005. – 336 б.

7. Раҳмонқулов Х.Р., Гулямов С.С. Корпоратив ҳуқуқ. – Т.: ТДЮИ, 2007 – 512 б.

8. Тадбиркорлик ҳуқуқи. Умумий қисм. Дарслик. – Т.: Кон-саудитинформ, 2002. – 664 б.

9. Рамонқулов Х. Фуқаролик ҳуқуқининг объектлари. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2009. – 14 б.

10. Юлдашев Ж.И. Акциядорлик жамиятлари – фуқаролик ҳуқуқининг субъекти сифатида. – Т.: ТДЮИ, 2004.

11. Юлдашев Ж.И., Сафаров Ж.И., Астанов И. Акциядорлик жамиятлари. Схемалар. – Т.: 2009.

12. Раҳмонқулов Х., Рўзиназаров Ш., Оқюлов О., Азизов Х., Имомов Н. Хусусий мулк объектларининг ҳуқуқий мақоми. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти, 2007

13. Оқюлов, К.Э. Мансуров, Б.К. Ходжаев “Рақобат ҳуқуқи” фанидан ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2007 – 156 б.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
Демократик бозор ислохотлари ва иктисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштиришнинг зарурияти ва аҳамияти	4
Кўргазмалар тақдирот слайдлари	34
Таълим технологияси	42
Глоссарий	45
Назорат саволлари	50
Тест саволлари	53
Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати	61

Қайдлар учун:

**ДЕМОКРАТИК БОЗОР ИСЛОҲОТЛАРИ ВА
ИҚТИСОДИЁТНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШНИ
ЯНАДА ЧУҚУРЛАШТИРИШ**

(Ўқув-услубий мажмуа)

Мухаррирлар: *А. Омонов,
Г. Ортиқхўжаева*

Техник муҳаррир: *А. Аҳмедов*

Компьютерда
саҳифаловчи: *Ш. Расулов*

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги
хузуридаги «Адолат» нашриёти. Нашр. лиц. АИ №133, 14.03.09.
100000, Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Босишга рухсат этилди 08.04.2011 й.
Қоғоз бичими 60x84 ¹/₁₆. «AntiquaUz» гарнитураси.
Офсет усулида чоп этилди. Босма табағи 4,5.
Нашриёт ҳисоб табағи 3,75. Адади 20 000 нусха.
11-608-буюртма. Нархи шартнома асосида.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
«Ўзбекистон» нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди.
100129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30-уй.